

కోకిల-ఖద్యోతము

నాదెళ్ల వెంకటప్పారావుగారు, బి. ఏ.,

(ఆంగ్లకవి 'విలియం కౌపరు' ననుసరించి)

తరుణ సహకార పల్లవాంతరములందు
నిలిచి దినమెల్ల శ్రావ్యమౌ లలితగీత
ములను గొంతెత్తిపాడి కోకిల యొకండు
సందెసమయాన నాకలిం జెందె మిగుల.

ప్రతిదినముఁ దాను చూచు ప్రవాళచయము
మొగముమొత్తి రుచింప కాపూట కేదొ
క్రొత్త యాహార మరయంగఁ గోర్కె పుట్టి
చుట్టుప్రక్కల కిటు నటుఁ జూచెఁ బికము.

అలముకొనుచున్న చీకట్ల యంతరమున
మినుకుమినుకున దూరాన మెఱయు నొక్క
మిణుగురుం బుర్వు గనిపింప మ్రింగ నూహ
నెగిరి పరభృత మద్దానియెదుట వ్రాలె.

అదియుఁ గోకిలయత్నంబు నరసి పలికె
సరస గంభీర మృదులభాషణము లొప్ప
"గాయకశిఖామణీ! నీదు గాన మన్న
నెంత చెవిఁ గోసికొందునో యెఱుఁగ వీవు.

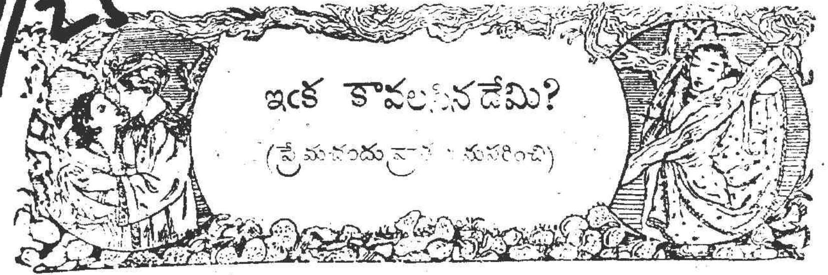
నీదుగానంబు నెంతగా నేను మెచ్చి
సంతసింతునో నా దేహకాంతిఁ జూచి
సగము సంతోష మీవొందఁ జాలు నెడల
నన్నుఁ గబళింప నెంచియుండవు గదోయి.

సహజ మాధుర్యపంచమస్వరము నీకు
నైజ లావణ్యదీధితుల్ నాకు నొసఁగి
యంధకారంబు నలరింపు డనుచు మనల
కానతిచ్చిన యీశ్వరుం డతఁ డొకండె.

శ్రోత్రపర్వంబు నీపాట, నేత్రపర్వ
మస్మదీయ తనుద్యుతు లట్టి మనము
వైరభావంబు దవ్వులఁ బాఱఁద్రోలి
సఖులమై యుంట సకలేశు సమ్మతంబు"

ఈ యుపన్యాసమును నాలకించి పికము
మనసు మాఱుచుకొని వేగ వెనుకకేగి
మొగము మొత్తిన మామిడిచిగురులె తిని
యధికమైనట్టి క్షుద్బాధ నణచుకొనియె.

ఇక కావలసినదేమి?

(ప్రేమచందు వ్రాసిన దానిననుసరించి)

మాడపాటి హనుమంతరావు గారు

౧

గోపాలరావునకు ఆదాయము తక్కువగాను, వ్యయము హెచ్చుగాను ఉండుట సంభవించెను. చిన్నికుమారుని ఎత్తుకొని యాడించుటకొరకు ప్రత్యేకముగా నౌకరునొకనుంచుట కష్టముగా గానిపించుచుండెను. అయినను, బాలుని యారోగ్యముయొక్క అవసరములు కొంతవరకును, సరివారిలో మర్యాదగా నుండవలయునను తలంపులు కొంతవరకును, పనికత్తె జీతమును భరింప గోపాలరావును నిర్బంధించుచుండెను. పిల్లవానికి పనికత్తెతో ఎంతో మచ్చిక; నిముసమైనను దానిచంక వదలియుండడు. ఈకారణమువలన దానియక్కర మరింత అనివార్యమయ్యెను. పైకారణములుగాక మరియొకయంశముకూడ ఉండెను. మహాలక్ష్మి ఆయింటియందు మూడు సంవత్సరములనుండి పనిచేయుచుండినది. గోపాలరావుయొక్క ఏకపుత్రు నది కడుప్రేమతో పెంచుచు, ఆడించుచుండుటేకాక, గృహసంబంధమగు ఇతరకార్యములనుగూడ శ్రద్ధతో నిర్వహించుచుండెను. ఇట్టిదానిని అకారణముగ తొలగించుటకాని, తొలగించుట కేదేని కారణము కల్పించుటగాని గోపాలరావువంటి సత్స్వభావము కలవానికి దుస్తరముగ దోచుచుండెను. మొగమాట మాతని మానసమును సంపూర్ణముగ నాక్రమించి, మహాలక్ష్మిని పొమ్మనునంతటి ధైర్యమునకు ఏమాత్రము తావొసగజాలకయ్యె.

మహాలక్ష్మియొక్క వర్తనమునుగురించి గోపాలరావున కెంత మంచియభిప్రాయ ముండినను, రుక్మిణమ్మ మాత్రము భర్తతో నేకీభవించునది కాదు. మహాలక్ష్మి యిల్లు గుల్లచేయుచున్నదని యామెతలంపు. బజారునకుపోయి వస్తువులు తెచ్చుచుండునపుడు, రుక్మిణమ్మ తలుపునాటున పొంచుండి, కూరగాయలనుగాని, సంసారావసరములగు ఏవైన పదార్థములనుగాని అవతల ఎచ్చటనైన దాచుకొనుచున్నదేమో యని తొంగితొంగి చూచును. తెచ్చినసామగ్రులను పదిసారులు శోధించును, తర్కవితర్కములు సల్పును. "ఇంతేనా?" "ఏదర [illegible] తెచ్చినావు?" "అంతప్రియమైనదా?" యనుప్రశ్నలవర్షము మహాలక్ష్మిపై గురియుచుండును. మహాలక్ష్మి ఈప్రశ్నలకు తిరముగా, మిగులవినయముతో, [illegible] ములతో ప్రత్యుత్తరముచెప్పును. కాని [illegible] కొంతకోపోద్రేకము కలిగినట్లు కానవచ్చినప్పుడు [illegible] ము, పనికత్తెయు కొంతయావేశమునకు [illegible] నేది. ఒట్టుపెట్టుకొనును; ప్రమాణముచేయును [illegible] సాక్ష్యము నుల్లేఖించును: ప్రతివాదము సల్పును! ఈవ్యవహారమునందు ఎంతోకాలము గడచుచుండెను! ఇట్టినాటకము ప్రతిదినము ప్రదర్శింపబడుచుండెడిది. అయినను నాటకము సంపూర్ణప్రహసనాంతముగా గాని, సంపూర్ణ విషాదాంతముగా గాని యుండక, మహాలక్ష్మియొక్క ముఖాశ్రువులు కొన్ని నేలరాలుటతో సమాప్తమగుచుండెను. అదియే మంగళహారతి! ఇన్నికష్టములు సహించుచు పనికత్తె ఇంకను ఇంటియందే యుండుట రుక్మిణమ్మ అనుమానములకు దోహదము కల్గించుచుండెను. "కేవలము అబ్బాయిమీది అపేక్షవలన నిది యిల్లువదలక పట్టుకొని యున్నదని నేను నమ్మను, ఏదోలాభముకొరకే నిలచియున్నది!" అని యామె యనుకొనును. మహాలక్ష్మి వంటి కొద్దికులపుమనిషియందు ఉదారమును లలితమును నగు ప్రేమభావముండుట యసాధ్యమని రుక్మిణమ్మ యూహ!! నిజమేనేమో !!!

౨

ఒకనాడు దైనవేళయందు మహాలక్ష్మి బజారునుండి కొంచెము ఆలస్యముగా యింటికివచ్చినది. దారిలో ఇద్దరు కూరగాయలమ్ముకొను ఆడువాండ్రు ఎందునకో తీవ్రముగా పోట్లాడుచుండిరి. వారి సాహసోపేతయము, వారియుద్రేకపూరితమగు వాదవివాదము, వారిపరస్పర నిందాలోపము, వారొకరిపై నొకరు ప్రయోగించుకొను ఎక్కసెక్కెములు, వారిసాక్ష్యము,వారి ప్రతిసాక్ష్యము, వారి పూర్వకథల యుల్లేఖనము నిరుపమానములుగా నుండెను. రెండుదావాగ్నులు తీవ్రించి పరస్పరాలింగనము చేయుచుండెనని భావింపుడు! రెండు విషసాగరము లుప్పొంగి సమ్మిళితము లగుచుండెననియైన తలంపుడు!! ఎట్టిప్రశంసనీయమగు వాగ్యోగము! ఎట్టి ప్రభావవంతమగు వక్తృత్వము!! ఇరువురిలో ప్రతివక్తయు తనభావముల ప్రకటింపవలయునను నుత్సాహముకమువలన రెండవదానిమాట చెవినిబెట్టినట్టులేదు. మొగలయల్లిక, ఆభావగాంభీర్యత, ఆయుపమాన పరంక్రొత్త రాగ్తనములలోని తర్కమును వినినచో, అనూహ్యప్రక్క కాని మహాకవి యుండునా? ఆచిలుకగోరు ఉపలుకుల యానందమున నిమగ్నములై యుం చూచువారికి వీరివద్దనున్న వాగ్జాలప్రసరకు తరుగనిదిగా గానవచ్చుచుండెను! ఇదంతయు ఎందునకువచ్చినది? ఒకతెవద్ద కూరగాయల గొనవచ్చినవాడొకడు రెండవ యామెవద్ద వాని గొనినందునకు!

జనులు గుంపులు గుంపులుగా గూడియుండిరి. సిగ్గుమాలిన ఈవ్యవహారమును, ఇట్టిభాషను వినువారిలో ఎందరో యౌవనులు, చదువుకొనినవారుకూడ నుండిరి! ఎంత మంచివినోదము!!

మహాలక్ష్మికూడ ఈవినోదము ననుభవించుచుండెను. అంతలో తొమ్మిదిగంటల ధ్వని వినవచ్చెను. దానిమనము నావరించిన సమ్మోహనాస్త్ర ప్రభావము వదలిపోయెను! గబగబపరుగెత్తి ఇల్లుచేరెను!

దాదిరాకచూచి, రుక్మిణమ్మముఖము పెంచుకొని యనెను "ఏమే, బజారులో దారి దప్పితివా?"

మహాలక్ష్మి అపరాధము నొప్పుకొను ముఖలక్షణములతో, చూపుల నేల వాల్చి ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను.

"దొరసానిగారూ, నా కెరుకయున్న పనిమనిషియొకతె చాలదినములతరువాత దారిలో కనుపడినది. మాట్లాడుటలో కొంచెము ఆలస్యమైనది"

దొరసానికోపము మరింతహెచ్చెను. "దొరగారికి కచ్చేరికి (ఆఫీసుకు) పోవువేళయగుచుండగా, ఈ సమయములో నీవు విహారము సల్పుచుంటివా?" యనెను. సమయమునుగ్రహించి, దాదిమారుమాటపల్కక, అబ్బాయిని చంక నెత్తుకొనియె.

రుక్మి: (మొగమెఱ్ఱ జేసికొని విదిలింపుతో) "అబ్బాయిని దింపండి, దొరసానిగారూ! మీరు నవ్విత్తే నుండె పగలను లెండి !!"

యజమానురాలి యీయాజ్ఞను నెరవేర్చుట దాదికవసరముగా దోచలేదు. ఆమెకోపమును జల్లార్చుటకు ఆమెయాజ్ఞను నిరాకరించుటయే ఉత్తమమగు నుపాయమనితోచెను. అబ్బాయిని అట్లే చంకనుంచుకొని ద్వారమువైపు నడచుచుండెను. రుక్మిణమ్మ తొందరగాబోయి, పిల్లవానిని దాది చంకనుండి లాగికొని యనెను "నీసంగనాచితనము చాలకాలమునుండి చూచుచున్నానులే. నాకీచమత్కారములు చూపవలసినపనిలేదు. మరెవరికైన చూపు కొల్లలు! కొల్లలు!!"

మహాలక్ష్మి అబ్బాయిని ప్రాణసమానముగా ప్రేమించుచుండెను. రుక్మిణమ్మకు ఈసంగతి తెలియుననియే దానితలంపు. రుక్మిణమ్మను, తనను బంధించుచుండిన ఏకపాశము ఏదైననున్నచో అది అబ్బాయియే అని యనుకొనెడిది. కఠినవాక్కులు ఈబంధమును సడలింపజాలకుండెను. తనను నౌకరీనుండి తొలగింతురని అది ఎప్పుడును అనుకొని యుండలేదు. కాని యిప్పుడు అబ్బాయిని బలవంతముగా చంకనుండి లాగుకొనినమీదట దాదికి సహనము తొలగిపోయెను. "అమ్మగారూ, నావలన అంత గొప్ప తప్పిదమేదియు జరుగలేదు. మహాఅయితే పావుగంట ఆలస్యమై యుండవచ్చును. దీని కింత ఆగ్రహపడుచున్నారు! 'ఇంకొకయిల్లుచూచుకోవే'యని స్పష్టముగా చెప్పగూడదు? పుట్టించినవాడు పిడికెడుకూడు పెట్టడా? కూలినాలి దొరకని కరువుకాలము కాదుగదా! అమ్మా" అని ముఖము చిట్లించుకొనెను.

రుక్మి: "నీవు లేకపోతే మాకుమాత్రము పనిసాగదా ఏమి! నీవంటి పనికత్తెలు పదిమంది తిరుగుచున్నారు!"

మహా: "చల్లగా ఉండండి, అమ్మగారూ. దాదులు పనికత్తెలు కావలసినంతమంది దొరుకుతారు. నాతప్పు మన్నించి సెలవిప్పించండి!"

రుక్మి: "ఈనాటివరకు పనిచేసినందుకు నీకు రావలసినజీతము లెక్కచూచుకో."

మహా: "నాకు రావలసిన పైకముతో అబ్బాయికి మిఠాయి కొని పెట్టండి."

ఇంతలో గోపాలరావు లోనికివచ్చి యడిగెను. "ఏమి సమాచారము?"

మహా: "అయ్యా! ఏమియునులేదు. దొరసానిగారు సెలవిచ్చినారు. వెళ్లుచున్నాను."

ఉత్తరకాలములో నున్నవాడు ఎట్లుముండ్లను తప్పించుకొనుచు నడచుచుండునో, మనగోపాలరావుకూడ అట్లే గృహసంబంధమగు చిక్కులను తప్పించుకొనుచు, తొలగి తొలగి తిరుగుచుండువాడు. కనుక కొంచెము కోపదృష్టితో ప్రశ్నించెను

"అసలు ఏమిజరిగినది?"

రుక్మి: "ఏమియు జరుగలేదు. నాయిష్టమువచ్చినది. ఉంచుకొనలేదు; ఉంచనన్నాను. ఎల్లకాలము ఉంచుకొందునని కరారుచేసితినా?"

గోపా: "సుఖముగా కుడిచి కూర్చుండలేక ఏదో యొక చిక్కు తెచ్చిపెట్టుకొనుచుందువు."

రుక్మి: "ఏమిచేయను? నాకట్టి నెత్తియున్నది. స్వభావమే యట్టిది. మీకు మహాలక్ష్మి ఇష్టమైనది కనుక మెడకు కట్టుకొనండి. ఇంటిలో దానియవసరము లేదు!"

ఇల్లువదలిపోవునపుడు దాదికన్నులు బాష్పపూరితములై యుండెను. అబ్బాయిని—కృష్ణమూర్తిని—ఒకసారి ఎత్తుకొని ముద్దుపెట్టుకొని మరిపోవలయునని హృదయము కొట్టుకొనుచుండెను. కాని ధైర్యముకలుగలేదు. నిరాశాపూరితమగు మానసముతో మహాలక్ష్మివాకిలిదాటెను!

౩

కృష్ణమూర్తి దాది వెంటవెంట ద్వారమువరకు పరుగెత్తెను. కాని మహాలక్ష్మి తలుపు బయటినుండిమూసెను. అసహాయుడగు బాలకుడు "మాచి, మాచీ"అని యేడ్చుచు క్రిందబడి పొరలాడసాగెను. రుక్మిణమ్మ అదమాయించెను; బుజ్జగించెను; ఎత్తుకొన యత్నించెను; మిఠాయి తెప్పించిపెట్టెదనని యాశచూపెను. బజారుకు తీసికొనిపోయి బొమ్మలమూటనిచ్చి వాగ్దానమొనర్చెను. ఈపద్ధతులలో నేదియు అక్కరకురాకపోగా, కోతిపేరు బూచిపేరుచెప్పి భయపెట్టెను. అన్నియు వ్యర్థములయ్యెను. "తుదకు రుక్మిణమ్మకు కోపమువచ్చి, పిల్లవానినేల చదికిలబడవేసి, గృహకృత్యములవైపు మరలెను. కృష్ణమూర్తిముఖము, చెక్కిలు ఎఱ్ఱబారెను కనురెప్పలుబ్బెను. ఏడ్చిఏడ్చి అలసియలసి, పరుండి నిద్రపోయెను.

'కొంచెముసేపు ఏడ్చి వాడే యూరకుండును' అని రుక్మిణమ్మయనుకొనెను. కాని అబ్బాయి నిద్రలేవగానే మరల "మాచీ," "మాచీ"యని దాదిపేరు జెప్పుచు ఏడ్వసాగెను. సాయంత్రమువేళ గోపాలరావు కచ్చేరీనుండివచ్చి, బాలునిస్థితిచూచి, విచారపడి భార్యను కోపదృష్టితో నవలోకించెను. పిల్లవానినెత్తుకొని యోదార్చుచుండెను. "మాచి" తనకొరకు మిఠాయితెచ్చుటకై బజారునకుబోయినదని నమ్మకము కుదిరినతరువాత, కృష్ణమూర్తి సమాధానపడి యూరకుండెను.

చీకటిపడగానే యాశిశువు మరల ఏడ్వసాగెను "మాచి, మిఠాయితెచ్చిందా?"యని. రెండుమూడుదినములీప్రకారము గడచెను. "మాచి" "మాచి"యని. యేడ్చుట అల్లరిపెట్టుటతప్ప కృష్ణమూర్తికి వేరపనిలేదు. నిముసమైనను వానిచంక దాయకుండిన యానోరులేనికుక్క, గూటిలో నెల్లప్పుడు గూర్చుండి కుయి, కుయిమనక వానినెప్పుడు సంతోషపెట్టుచుండినపిల్లి, వానికి కడు ప్రేమాస్పదమైన యాయొకరజాలని చిలుక,—ఇవియన్నియు తమప్రాముఖ్యమును గోల్పోయెను. బాలుడు వీనినికన్నెత్తియైన చూడడు. తనమీద అపేక్షపడునదియు, ఎత్తుకొని త్రిప్పునదియు, జోకొట్టి నిద్రపుచ్చునదియు, పాటలుపాడి నవ్వించునదియు,— నగుసజీవయగు దాదిస్థానమును పైవస్తువులలో నొక్కటియు ఆక్రమింప

నేరుపయ్యెను. నిద్రలో బాలుడప్పుడప్పుడు కలవరించి "మాచీ, మాచీ"యని యరచుచు మేల్కొని యేడ్వ మొదలిడును. ఒక్కొక్కప్పుడు ద్వారమువద్దకి బోయి "మాచీ"ని బిగ్గరగా పిలుచుచుండును. [illegible] చేయుచుండును. వాడుయుండు గదిలో నికిపోయి [illegible] గదులలోను వెదకుచుండును. 'మాచి' యెచ్చటకినవచ్చునని వానినమ్మకము! ఆగదిలోపు చేసి యుండినచో పోయి తట్టుచుండును! లోపల నది దాగియున్నదేమో యని వానియాశ. సింహద్వారము తెరచినప్పుడు వినరాగానే "మాచి" వచ్చినదేమో యనుకొని పరుగెత్తివచ్చును. [illegible] యీ శోకము కృశింపసాగెను. గులాబిపూలవంటి చెక్కిలు ఎండి పోయినట్లు కనిపింపదొడగెను. తల్లిదండ్రులిరువురు వాని యందహాసమునకై పరితపించుచుండిరి. చక్కిలిగింతపెట్టి బలవంతముగ నవ్వించినచో, ఆనవ్వు నిముసమునకంటె నిలిచియుండెడికాదు. పాలమీద వానికి ద్వేషము పెరిగెను. పంచదార [illegible] మువిూద అంతకంటెను. పండ్లుగాని, బిస్కటులు గాని వానికి రుచిగా నుండలేదు. "మాచి" పెట్టుచుండెడిప్పుడు వానికివస్తువులు మహారుచిగలవిగా దోచుచుండెను. ముద్దులు మూట గట్టుచున్న రెండుసంవత్సరములు దాటిన కృష్ణమూర్తి—నవనవలాడుచుండెడి యీ కోమల పు మొక్క—వాడ జొచ్చెను. సంజెట నెత్తికొని నే ఆనందము గొల్పుచుండెడి బాలుడు నేడు శల్యముల గూడుగా మారెను. రుక్మిణమ్మ బాలుని యీస్థితిచూచి లోలోన చింతించుచు తన తెలివితక్కువతనమును నిందించుకొనుచుండెను. తనపనియేమో చూచుకొనుచు ఖానఖానా (చావిడి)లో కూరుచుండు—ఏకాంతవాస ప్రేమముగల — గోపాలరావు ఇప్పుడు అబ్బాయిని [illegible] నుండి దింపజాలక పోయెను. ప్రతిదినము వానిని షికారుకై తీసికొనిపోవుచుండెను. ప్రతిదినము కొత్త కొత్త హల్వాలు పెట్టించుచుండెను. కాని యీ మొక్క వాడిపోవుచునేయుండెను. దాది యీ మొక్కకు సూర్య కాంతి. అట్టి సర్వపోషకమును గోలుపోయి మొక్క ఎట్లు నవనవలాడగలదు? మహాలక్ష్మి ఇంటినుండిపోయిన [illegible] నాడే మరియొక పనికత్తెనుంచిరి. కాని కృష్ణ మూర్తి దానిని 'దయ్యము'ను జూచినట్లుచూచి, దగ్గరకు [illegible] పరుగుదీసెను !

బాహ్య ప్రపంచమున "మాచి" కనబడనందున, కృష్ణమూర్తి, మానసిక ప్రపంచమున—ఊహాలోకము న—తరచుగా దానిని జూచుచుండును. అచ్చట నది తిరు గుచుండెను. అదే పూర్వపు ఆకారము : అవే ముద్దుమా టలు. అవే మనోహరములగుపాటలు; అవే తియ్యని మిఠా యీలు : అవే రాత్రిందివములు !! ఒంటరిగా కూర్చుండి "మాచి"తో సంభాషించుచుండును. "మాచీ, మాకు నాన్నకు ఎట్లా అనిపిస్తుందో," "మాచీ, అప్రూపలెందు తా" "మాచీ, నిద్రము వస్తున్నాతా" మున్నగువాక్య ములు పల్కుచుండెను. తెల్లవారగానే చెంబుతీసికొని దాదియుండిన గదిలోనికిపోయి, "మాచీ,మంచినీళ్లుతాగు" అనును! పాలగ్లాసుతీసికొనిపోయి గదిలోపెట్టి "మాచీ, పాలుతాగు" అని పల్కును!! మంచముమీద దిండుపెట్టి దానిపైన దుప్పటికప్పి, "మాచి, నిద్రపోతున్న -." అని వచించును !! రుక్మిణమ్మ అన్నము తినుచుండినప్పుడు పళ్లె ములు తీసికొనిపోయి దాదిగదిలోపెట్టి "మాచి అన్నము తింటుంది" అని చెప్పును !!! "మాచి" ఇక కనుపడ దని బాలునకుదోచెను. దాదిస్మరణమాత్రమువానికి సం తోషదాయకమైయుండెను. శిశువునందిప్పుడు బాల్య మునకు సహజమగు [illegible]తనము, హాటముపోయి, ఆస్థానమును సాధుత్వము, నిరాశయనునవి యాక్రమిం చెను. రెండువారము లిట్లు గడచెను. అది వర్ష కాలము. ఊరిలో జ్వరములు, దగ్గుపడిసెములు ఉండెను. కృష్ణ మూర్తి ఋతువు మార్పును సహింపజాలడయ్యె. రుక్మి ణమ్మ శిశువువిషయమై ఎంతో జాగ్రత్త పుచ్చుకొను చునే, యుండెను. స్నానలుకుడతా తొడుగుచుండెను. నీటిదగ్గరకు పోనీయదు. ఉత్తకాళ్లతో నొక్క యడు గైన పెట్టనీయదు! అయిననేమి? జలుబుచేయనే చేసె ను. జ్వరము, దగ్గ పడిసెము రానేవచ్చెను. !!

౪

ప్రొద్దుటిపూట. శిశువు మంచముపైన కన్నులు మూసి పరుండెను. రుక్మిణమ్మ మంచమువిూద గూర్చుండి బాలునియొడలి కేదో తైలము రాయుచుండెను. గోపాల రావు చింతాప్రదర్శకములగు చూడ్కుల కుమారునిపై బరపుచు ప్రక్కన చతికిలబడియుండెను. అత డీనమును భార్యతో నీవిషయమున మాట్లాడుట చాలవరకు మాను కొనెను. రుక్మిణమ్మపైన నతనికి అసహ్యము కలుగ [illegible]. కొమరునకువచ్చినవ్యాధికి మూలకారణము తల్లి యని యాతడు నిశ్చయించి, నేరము నామెపైననే వేసె ను. గోపాలరావుదృష్టి నామె [illegible]; అల్పబుద్ధిగలది; కోమలభావశూన్య!"

రుక్మి: (మెల్లగా) "ఇవాళ్ల పెద్దడాక్టరుగారిని తీసికొని వస్తారా? ఆయనవైద్యమువలన నాకుర్ర గట్టెక్కవల నేమో?"

గోపా: (ఆకాశము నావరించియున్న నల్లని మేఘముల వైపుజూచి) "పెద్దడాక్టరుకాదు సాక్షాత్ ధన్వంతరి వచ్చి నను ఉపయోగము లేదు."

రుక్మి: "అట్లైతే, ఇక ప్రపంచములో ఈవ్యాధికి మందే లేదా?"

గోపా: "ఒకటేయుండు; కాని అదిదొరకునదికాదు."

రుక్మి: "మీకెప్పుడు ఆశ్రమతప్ప మరొకమాటయే లేదు. మహాలక్ష్మి సంజీవిదెచ్చునా? అమృతభాండముతీసి కొని వచ్చునా?"

గోపా: "అది నీమనస్సునకు విషభాండమే యగుగాక, అబ్బాయి విషయమున నది అమృతభాండమే!"

రుక్మి: "ఈశ్వరుని చిత్తమునందు—ఈశ్వర వ్యవహారము నందు మహాలక్ష్మికి అంత ప్రవేశమున్నదేమో!— నేనెరుగను."

గోపా: "ఎరుగని పక్షమున—ఇంకను తెలిసికొనని పక్షమున—ముందు ఏడ్చెదవు! కడుపున చిచ్చుపెట్టుకొందువు !!"

రుక్మి: "ఛీ ఊరుకోండి, ఇటువంటి అశుభము నోట రానీ యవలదు. 'శుభము పలుకరా—అంటే ఏమో' యన్నట్లు—అవతలికి పోండి."

గోపా: నేనుపోతాను. కాని ఈవిషయమున నింద నీపైననే యుండునని నమ్ము. కృష్ణుడు ఆరోగ్యమును మరల కాంచవలయునని నీకిష్టమున్న పక్షమున— మహాలక్ష్మివద్దకు పో. దానిని బ్రతిమాలుకో; వేడుకో నీకొడుకు ప్రాణములు దానిచేతిలోనే యున్నవి!

రుక్మిణమ్మ [illegible] ప్రత్యుత్తర మియ్యలేదు. కన్ను లునూత్రము బాష్పములతో జవాబుచెప్పెను.

గోపా: "ఏమనెదవు, అయిదానిని పిలచికొనివత్తునా?"

రుక్మి: "మీరెందుకు—కాదు! నేనే పోయెదను."

గోపా: "అంతమాత్రము దయ చేయుము; నాకు నీమీద నమ్మకము లేదు. నీనోటనుండి ఏదైన నొకమాటకూడనిమాట వచ్చినయెడల అసలుకు నష్టముగా నుండును. రాకపోవునేమో?"

రుక్మిణమ్మ [illegible] ప్రత్యుత్తరము గా నొక తీవ్రదృష్టి [illegible] ప్రసరింపజేసి యనెను "నిజమే. అబ్బాయి జబ్బుపడినందుకు నాకేమైన విచారమున్నది. కనుకనా!—సిగ్గుచేత మీతోననలేదు కాని నాకెన్నియో సారులు తోచినది. దానియిల్లు జాడ నాకు తెలిసియుండిన యెడల నేనెన్నియో దినములక్రిందనే దాని పతిమాలితీసికొని వచ్చియుందును. నామీద కోప ముండినను, దానికి అబ్బాయి అంటే ప్రాణము. ఈదిన ముపోయివచ్చెదను. దానిచేతులుకాదు— కాళ్లుపట్టు కొనెదను. పుత్రభిక్షముపెట్టుమని యేడ్చెదను! ఏమిచేసి యైనను దాని బిలుచుకొని వచ్చెదను!

ఈమాటలు పలుకునప్పుడు రుక్మిణమ్మ కంఠముగద్గదికమయ్యెను. ఎంతో కష్టమున శబ్దములు పెదవులనుండి వెడలెను. గోపాలరావు భార్యదీనావస్థను సహానుభూతితో జూచి యనెను "నీవుపోవుట బాగుండదు. నేనే పోయివచ్చెదను."

౫

మహాలక్ష్మి, పాపము, ఈప్రపంచమున ఏకాకి. ఒకప్పుడు దానికుటుంబము గులాబిచెట్టువలె నవనవలాడు చుండెను. కాని కాలక్రమమున శిశిరఋతువు ఆకుల రాల్చివైచెను. ప్రతికూలవాతాహతి చెట్టును నాశనము చేసెను. ఇప్పుడానే [illegible]త్సవకరము చెట్టునకు స్మారక చిహ్నము ఈమిగిలినకొమ్మ—ఈమహాలక్ష్మి— మాత్రమే.

కృష్ణమూర్తి నాడెంచు నుద్యోగము దొరకిననాటి నుండియు, ఎండిపోయిన తుదికొమ్మకు ప్రాణమువచ్చెను. ఇది చిన్నచిన్న క్రొత్తనూకుల దొడగెను. నిస్సారమైన జీవితమున నొకింత ప్రకాశము కలిగెను! కటికిచీకటి

ముందు అరిష్టమున దారితప్పి తిరుగుచుండిన బాట సారికి సన్నని దీపకాంతి గోచరించెను! రాలురప్పలలో బడి కొట్టుకొనుచుండిన దాని ప్రాణము శిష్యుడు పుష్ప కోమలమగు పాదాలమున సంచరించుచుండెను!! దానికేమి యేమి ఇప్పుడు నిరర్థకముకాక సార్థకముగా తోచుచుండెను!!!

కృష్ణుని అమాయికపు మాటలు, మనోహరములగు వానిచేష్టలు, మహాలక్ష్మి హృదయమును వశముచేసికొనెను. కాని మనస్సులోని ప్రేమను దాచియుంచుకొనును. పల్లికి తెలిసిన ఆమె యమాయకత్వమునేమోయని మహాలక్ష్మిభయము. చాటుగా మిఠాయి తెచ్చి బాలునికి పెట్టి యానందించును. కృష్ణునకు దృష్టి తగలకుండ తాయెత్తులను రక్షరేకులను తెచ్చికట్టును. ఇతరులుచూడగా వాని కేతినవస్తువును పెట్టును. 'అబ్బాయి ఏమియు తినడే తినడని' యందరకు చాటును. వేయేల? మహాలక్ష్మిది స్వచ్ఛమైన మాతృప్రేమ! దానిలో ఆత్మానందముతప్ప స్వార్థము లేశమైనను లేదు!!

గోపాలరావుగారి యిల్లు వదలిననాడు నాటకశాలయందొక్కమారు అన్నిదీపము లారిపోయినప్పటియుం దుస్థితి మహాలక్ష్మి మనస్సున సంభవించెను. కన్నుల యెదుట అదియే ప్రదర్శనము; అదియే ఆట! చెవులలో అవే పాటలు!!

ఆనాడు దాని కేమియు తోచలేదు. రాత్రి ఎట్లోగడిపెను. ఉదయమున ఇల్లూడ్చుకొనుచుండగా, మిఠాయీ అమ్మువాని కేక వినవచ్చెను. వెంటనే చీపురు కట్ట పడవైచి హల్వాకొనబోయెను. "నేడు హల్వా యెవరికి కొనిపెట్టవలెను? నా యొడిలో గూర్చుండి ముద్దు ముద్దులు ముచ్చటలు నేడెవ్వరాడుదురు? హల్వా తినునప్పుడు కృష్ణునికన్నులందును, చెవులందును, శరీరము యొక్క ప్రతియవయవమునందును ప్రకటమగుచుండు ఆనందరసము ఈనాడు నాకెక్కడినుండి లభించును" అను భావములు తలంపునకురాగా మహాలక్ష్మి హృదయము బ్రద్దలుకాజొచ్చెను! అట్టిస్థితిలో "అబ్బాయిని చూచివత్తాము" అనుకొని యది చిత్తవిభ్రాంతితో నిల్లు వదలెను. సగముదూరముపోయి మరలివచ్చెను.

కృష్ణుడు ఒక నిముసమైనను మహాలక్ష్మి హృదయమును వదలకుండలేదు. నిద్రలో దానికి బాలు డేడ్చుచుండినట్లు వినవచ్చి యదరిపడిలేచును. ఒక్కొక సమయమున పూర్వము చేసినట్లు, కృష్ణుడు కర్రగుఱ్ఱము నెక్కి స్వారిచేయుచున్నట్లు తోచి పక్కున నవ్వును. ఇట్టి విచారించ్చకపోయి వాని చిలిపిచేష్టలు వర్ణించుచుండును. ఆ బాలుని పైగల ప్రేమ మహాలక్ష్మి హృదయస్థలమునంతను ఆక్రమించియుండెను. రుక్మిణమ్మ చూపిన నిరాదరణను సహించిన వ్యక్తియొకనకు అద్భుతముగాక ఫలమేది?

మహాలక్ష్మి ప్రతిదినము, "కృష్ణుని ఈరోజు చూచెదను" "రేపు జూచివచ్చెదను" అని సంకల్పించుకొనుచుండెను. ప్రతిదినము బజారునకుబోయి ఏవో ఆటవస్తువులనో, మిఠాయియో కొని తెచ్చుచుండెను. కాని సగముదూరముపోయి మరలివచ్చుచుండును. కొన్ని వేళల వాలుకు అనుకులుపోయి తిరుగును. "ఏమిమొగము పెట్టుకొనిపోదును?" అని యొకమారనుకొనును. "కృష్ణుడు అసలు నన్ను గుర్తుపట్టునా? పట్టకపోతే ఏమి చేయుదును? పిల్లవాండ్ర అపేక్ష నమ్మకమేమి? క్రొత్తదాదికలవాడైన మఱచివచ్చును. ఇట్టి భావములు గోలుసులై దాని కాళ్ళకట్టివైచుచుండెను!

ఈప్రకారము మూడువారములు గడచెను. చిరప్రయాణము చేయుచున్న బాటసారిహృదయమువలె మహాలక్ష్మి మనస్సెప్పుడును నిరుత్సాహపడియుండును. ఇంటిలోని వస్తువులెక్కడివక్కడనే పడియుండును! అన్నముమీదగాని బట్టమీదగాని ఆసక్తియుండదు! ఆ దినములలో ఇరుగుపొరుగువారు కొందరు కాశికిబోవు యత్నమునందుండిరి. పంజరమునుండి బయటబడిన పక్షి ఏదైన నొకమూల నాశ్రయము వెదుకుకొనునట్లు, మహాలక్ష్మి మానసము విశ్రాంతికై అటునిటు పరువులుపెట్టుచుండెను. అట్టిసమయములో కాశీయాత్రమాట దాని మనస్సునకు వచ్చెను. ప్రయాణయత్నములు చేసికొనెను.

హైదరాబాదు రైలుస్టేషనునందు యాత్రికులనేకులు గుంపులుగుంపులుగా గూడియుండిరి. కొందరు రైలు డబ్బాలలో గూర్చుండియుండిరి. కొందరు తమవారి సెలవులందికొనుచుండిరి. ఎటుచూచినను సందడిగానుండెను. పరమార్థము చూరగొనుటకై యాత్రకు బోవుచున్నవారిని

ఈ సమయమున గూడ ప్రపంచము వట్టిపోవుచునే యుండెను! 'నకిలీతోత్త రైలుకదలువారు చెవులలోపల కర్ణామృతముగా ఉండించవలెనని సుమా" యని పరమ గురువులు బోధించు మంత్రాలును, "స్టేషనులందువుండే స్టేషను మాస్టరు దావాచేయక మరచిపోవద్దు సుమా" యని శిష్యులకు బోధించు అన్నలును, "అప్పుడప్పుడు వ్రాయుచుండుటకు కలకత్తా రెండు పోస్టుకార్డులకైనా ఖర్చు పెట్టి కొనవలె"నని పిల్లలకు చెప్పు పెద్దలును, "పరమగురు సమయమునకు అందనియెడల నీవు స్వయముగా పోయిరావలెనని"ని ఖండితముగా సమాచారము చెప్పు యజమానులును ఎందరో యుండిరి! కొందరు మాత్రము ధ్యానించుచున్నలును, కేల జపమాలలను త్రిప్పుచుండిన వారును కానవచ్చుచుండిరి.

నన మహాలక్ష్మి యొక డబ్బాలో గూర్చుండి యనుకొనుచుండెను: "ఈ పెద్దమనుష్యులను ఈ సమయమున గూడ ప్రపంచవ్యామోహము వదలిపెట్టకపోయెనే. ఇప్పుడు కృష్ణుడు ఎక్కడ నుండెనో, ఎంత ఏడ్చునో ఎంతగోలపెట్టునో! నా యొడిలోనుండే అసలు దిగిరాకుండెడు. కాశీనుండి వచ్చిన తరువాత పోయి చూచివత్తాను: రైలు ఇంకా ఏందుకు సాగదు? ఉడక పోసినపోని ప్రాణముపోవున ట్లున్నదే!"

అంతలో గోపాలరావు రైసికలు చేతబట్టుకొని ప్లాటుఫారముపైన ఎవరినో వెదకుచుండినట్లు కాన్పించెను. అతని ముఖము వెలవెల పోవుచుండెను: ఆయనను చూడగానే మహాలక్ష్మి బండిలోనుండి తల యీవలకు బెట్టెను. గోపాలరావు అది కనుపడగానే ముందునకుపోయి ప్రశ్నించెను: "ఏమి మహాలక్ష్మీ! నీవుకూడ యాత్రపోవుచున్నావా?"

మహా:—"అవునండి, అయ్యా, ఇక్కడ చేయదగిన పని యేమున్నది? జీవనము లేదు. ఈ పాడుశరీరము ఎన్నడు పడిపోవునో. దేవుని ముఖము చూపు ఆధారము ఉండవలెనుకదా! అయ్యా, అబ్బాయి గారు బాగున్నారా?"

గోపా:—"నీవు యాత్రకు పోవుచునే యున్నావు. అబ్బాయి సంగతి విచారించి మాత్రము ఏమిచేయగలవు!—వాని క్షేమమునకై కాశీ విశ్వనాథుని ప్రార్థింపుచుండుము."

మహాలక్ష్మి గుండెలు కొట్టుకొనసాగెను. "అయ్యా, అబ్బాయిగారి దేహము బాగులేదా?" అని యడిగెను.

గోపా:—"నీవు మాయిల్లువదలిన నాటినుండి అబ్బాయి ఆరోగ్యము చెడినది. మూడువారముల వరకు "మామీ, మామీ" యని రాత్రింబవలు నిన్ను స్మరించుచు, మారాము పెట్టినాడు. ఇప్పుడు వానికి దినము జ్వరమే. అన్నము ముట్టుటయు నమలుటయు లేదు. మందు వాడినను ఏ యోగము కనుపడ లేదు. నిన్ను చూచియైన ఆరోగ్యము కుదురునేమో యనుకొని, బ్రతిమాలి పిలిచికొని పోదామని మీ యింటికి వెళ్ళి విచారించితిని. నీవు కాశీయాత్రకు బోవుచున్న వార్త తెలిసి వచ్చినాను. నిన్ను రమ్మనుటకు బుద్ధి యున్నది. కాని నీ విషయములో మేము చూపిన ఆదరణ ఏ మంత బాగుగా నుండినది? నిన్ను పిలుచుటకు ధైర్యము తోచుట లేదు. అంతేకాక, కాశీ పోనివాండ్రను పంపుట పుణ్యముగాని పోవుదానిని ఆపుట మెచ్చదగిన పని కాదుకదా. ఆయువు మిగిలి యున్నయెడల బ్రతుకగలడు.!"

మహాలక్ష్మి కన్నులు చీకట్లు గ్రమ్మెను. ఎదుటనున్న వస్తువులు నీటిమీద తేలియాడుచున్నట్లుండెను. విచిత్రమగు భయభ్రాంతి తోపసాగెను. "ఈశ్వరా! కాశీ విశ్వనాథా! నా కృష్ణుని ప్రాణము కాపాడుము తుచ్ఛమైనను నా ప్రాణములు నీ కర్పించుచున్నాను!!" అను ప్రార్థనావచనములు అప్రయత్నముగా మహాలక్ష్మినోట వెడలెను. కన్నుల బాష్పములు గారసాగెను. కంఠము చెడెను. "నేనెంత కఠినురాలను. పాపము. కృష్ణుడు ఏడ్చిఏడ్చి వ్యాధిగ్రస్తుడయ్యేనేమో. నేను చూచియైన రాకపోయితిని. రుక్మిణమ్మ దుస్స్వభావము కలదియని యనుకొందము. నోటిపట్టముదే యనుకొందము. అయినను అబ్బాయి నాకేమి యపకారము చేసెను. తల్లి యపరాధమునకు నేను కొడుకును—అమాయకుడగు శిశువును—శిక్షించితిని! రామచంద్రప్రభో! నా తప్పు మన్నింపుము!! అపరాధిని, మహాపాపిని!!" యను భావములు మెదడునందు పరువిడసాగెను. "అక్కటా! అబ్బాయికి నామీద ఇంత యపేక్షయున్న సంగతి నే నెరుగకపోయితిని! తెలిసియుండిన పక్షమున, రుక్మిణమ్మ తిట్టినను — మెడబట్టి

యింటినుండి వెంటవేసినను అక్కడనే పడియుండును. పాపము, ఎట్టి స్థితియందున్నాడో కదా" యని తలపోసి గోపాలరావును వ్యధతో నడిగెను:

"అయ్యా, పాలు త్రాగుచున్నాడా కాదు ?"

గోపా:—"పాలమాట యటుండనున్నా నా ! మంచము దిగిన నాలనుండి కన్ను లే తెరవడు."

మహా:—అయ్యో, నాయనా ! ఓకీ మాట, నా నాయను బిందెము దింపు, నాయనా, కాంబివానివు. దరి నాకు కాశీ గయలు లేవిక. త్వరగా దింపు. (గోపాల రావుతో) అయ్యగారూ, జట్కాబండి నున్న దేమో చూచి కుదిరించండి. నాకాళ్లు వడకుచున్నవి !"

మహాలక్ష్మి జట్కాబండిలో గూర్చుండెను దాని లో బండ్లు అడ్డముగా నిలిచియుండెను. జట్కా గ్రమము ముందుకు నడువసాగెను. ప్రయాణికులు కొందరు గుంపులు గుంపులుగా మార్గమున పూగియుండిరి. మహాలక్ష్మి కీయాటంకములు కోపము, విసుకు తెప్పించు చుండెను. సుగ్రమునకు రెక్కలు వచ్చినచో సంతసించి యుండెడిదేమో. గోపాలరావుగారి యింటి సందు సమీపించెను: "దేవుడా క్షేమముగా నుండుము" అను మాటలు మాటిమాటికి నోట వెడలుచుండెను !

బండి సందులోనికి ప్రవేశించగానే ఏదో రోదన ధ్వని వినవచ్చెను. గుండెలు పగులసాగెను. తల తిరుగ సాగెను. సముద్రమున బడి మునిగిపోవుచున్నట్లుండె ను. జట్కాలోనుండి క్రిందికి దుముకదలచెను. ఆ రోదన ధ్వని ఆ తెవారింటికి బోవుచున్న దొక శ్రావణ మాస సిసి ప్రాణములు నిలుచుబడెను!

ఇల్లు ప్రవేశించినది. మహాలక్ష్మి భయముతో చ్చి మంచముపై పడదెను. అంతయు నిశ్శబ్దముగా నుండెను. వంటవాడు కూర్చుండియుండెను. మహాలక్ష్మి దుఃఖముతో లోనికి బోయెను. క్రొత్తదాని ఏడుపు వినుచు చేయుచుండెను. రుక్మిణమ్మ తనగదిలో నొకతెలో కూర్చుండబెట్టుకొని, తలుపునకు కూడ నిలు చించి—దుఃఖము: నిరాశ—ఈరెండును కలిసి చూపుతో—ఉండెను.

మహాలక్ష్మి రుక్మిణమ్మ యొడినుండి కృష్ణుని ఎత్తుకొని, నీరు నిండియున్న కన్నులతో ననెను: "నాయనా, కృష్ణమూర్తీ, కన్నులు తెరువు."

బాలుడు కన్నులు తెరిచి, తెండుని మునుపు లవలె నిశ్శబ్దముగా తన్నెత్తుకున్న మనిషి ముఖము తేరిపార చూచుచుండెను. తరువాత వెంటనే దాని పెనవేసి కౌగిలించుకొని యనెను: "మాచి వచ్చింది! మాచి వచ్చింది!!"

కృష్ణుని పచ్చబారినమోమున కాంతి పొడసూపెను. ఆరిపోనున్న దీపమునకు తైలము దొరికెను. ఇక కావలసిన దేమి ?

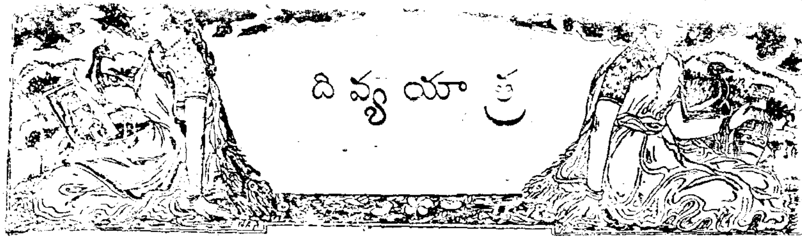

ఆశాభంగము

దువ్వూరి సాంబమూర్తి గారు

పసిడిగిన్నియం బోసిన ప్రణయమధువు
గాంచి యెంతో మురిసితినిగాని గ్రుక్కెడైన త్రావంగ లేనైతి అక్కటకట
అంత పెదవులకందియు నందరాని
నాదుచక్కనిమధుపాత్ర నాయెదుటనె
పెరికి నేలకు గిరవాటు పెట్టినారు

నాటిమొదలు హృదయమున నాటుకొనిన
చింతచే బ్రతుకంతయు చివికిపోయె
తొడిమి తెగిపోవగా జారి పుడమిబడిన
పూవుచందమున నోలేక తీవలన్ని
విరుగగా నేలపడియున్న వీణవలెనో
ఇంపుచెడి యొంటిగా చీకటింటిలోన
తిరుగులాడుచుంటిని ప్రభూ! దిక్కుమాలి.

దివ్యయాత్ర

పెనుమర్తి వెంకటరత్నము నాయుడు

౧

చామాయ చాయగలవాడు. కమలములవలె నున్నను లేకపోయినను నందము లొలుకు నేత్రములు. హృదయమార్దవము నేత్రచ్ఛాయలలో విహరించుచున్నది. ముఖ వికాసమునందు చింతామేఘము లున్నను, బాహ్యప్రకటనమంత బాగుగయుండలేదని యనవచ్చును.

'ఇరువదేండ్లుండునేమో! ఏమిచిత్రము! ఆనందధామమున దిరుగు నీవయౌవనసంత వేళల నీవిరాగితావృత్తియేమి? ఆహా! ఆనడలలో సౌందర్యదేవివదనచ్ఛాయ లధ్యయనము చేయుచున్నవి.'

అని విజయపురిలోని యౌవనతమున గుసగుసలు బయలుదేరెను. ఆమూగిన గుంపులో నాకుమారునిం గని ముగ్ధులైనవారు తరుచు. వెన్నవంటి వారి హృదయవృత్తి ద్రవీభూతమై, అసహజమైన యౌయౌవనాతిథివేషమున నానందముతోంగూడిన దుఃఖాశ్రువుల వెలిపెట్టినది.

నవయౌవనుండగు నాయోగి తను నీక్షించు నాకామినీబృంద ముగ్ధావలోకనములకుం బరాఙ్ముఖుండై, మాటాడక రాజవీథినుండి ప్రశాంతగంభీరము నడచిపోవుచుండెను. తన ప్రియగాలిచే బోకిరహాతము బాపుకొనుచు నొక విహారపట్టె నడవిడెను. ఆకసమున మబ్బులు కాసుక మ్ముకొనుచుండెను.

౨

శిశిరుడు చిన్ననాటనుండియు బొమ్మల పెండ్లిండ్లు చేసి వినోదించుట యపారమగు నానందమూలకమగు. ఆశైశవసామ్రాజ్య పట్టాభిషిక్తమైన శిశిర తన కాలమంతయు నీరకముగ ఆటపాటలలో వినియోగించుచుండెను.

కలవారి బిడ్డయగుటచే శిశిరకు చెలిమికాండ్రు, చెలికత్తెలు అనేకులుండి, యాకెతో నాడుకొనుచు తమ యానందరసమున కుత్పత్తి స్థానమైన శిశిరకుమారిక యెడ నతిసౌహార్దము తో మెలంగుచుండిరి.

కాలము గడచినది. శిశిరకు శైశవలీలలలోని వ్యాపారము లనుభవనీయములగుటకుం గాలపురుషుడు యౌవనశంఖము నూదినాడు. చెలిమిచేయువారెల్లరు పెద్దవారై యెవరిత్రోవ వారు గనుగొనిరి. కాని అందరిలోన శిశిరకు వసంతునిమీద ప్రేమ యగాథ

ము నపహరించును. శిశిరనువిడిచి వసంతుఁడుం డలేఁడు! వసంతుని వీడి శిశిర యుండలేదు. బాల్యమునాఁడే నాటుకొని నల్దిక్కులకు వాసనలు చిమ్మిన యీతీఁగె పూచి ఫలసంతతముగ కాలమానన్నమైనది.

వసంతుఁడు పేదయింటివాఁడు: పూట గడువని చినకేన. కాని యతనిహృదయము శిరన్నదినలె నైర్మల్యభాగధేయము.

3

శిశిర కిప్పుడు పదుమూఁడవయేఁడు మన్మథుఁడు సానపట్టిన యౌవనమూర్తి సౌందర్య నిధానమైనది. శిశిర ప్రతిదినము పూఁదోఁటలోని కేఁగి తోఁబుట్టువువోలె నొకచిఱు మల్లెతీవను పెంచుచుండెను. ఆమల్లె దినదిన ప్రవర్థమానమై, గుబురుకొని యున్నది. శిశిర ప్రతిసాయంతనము మల్లికామంటపమున నాసీనయై, చదువుకొనుచుండును. మలయపర్వతమునుండి వీతెంచు గాలికెరటము లామూర్తికి శైత్యము ప్రసాదించి భావసమాధికిఁ గొంపోవును. శిశిర యీనాఁడా మల్లెపొదకడ శయనించియున్నది. దక్షిణమునుండి గంధవాహుఁడామెను గుశలప్రశ్న చేసి మందగమనుఁడై పోయెను. శిశిరకు నిద్దురవచ్చెను. జగన్మండలమంతయు నామెకుదృశ్యమైనది. ఆజగత్తున నొకమహత్తరమగు తేజఃఖండము దిగంతములకుఁ బ్రాకి వెలుఁగుచుండెను. ఆ తేజస్సున నొకయవ్యక్తమూర్తి యామెకుఁ బ్రత్యక్షమయ్యెను. ఆమూర్తినిజూచి యామె తన్మయతనొంది దివ్యైక స్రవంతిలో మునిఁగెను. మరల నొకగాలితరఁగ మల్లెపై సోఁకెను. క్రూరదంష్ట్రావికృత హాసములతో నొకభయంకరవ్యక్తి శిశిరకుఁ గనఁబడెను. ఆతఁడు తన కృపాణమునుజూపి బెదరించుచుండెను. శిశిర చలించెను. కనులు తెరచెను. మల్లెపొదనిలువున మాఁడిపోయెను. మొత్తఁదనపు సిగారములన్నియు ప్రళయవారిధిలోఁ బడెను. శిశిర మూర్ఛిల్లెను. భయము లేదని యొకయవ్యక్త ఘోషము విని యామె తెప్పిఱిల్లెను.

౪

వసంతుఁడు పేదవాఁడని, శిశిరమనోరథము శూన్యము గావింపఁబడినది. వారిదంపతిత్వము నైష్ఫల్య కృపాణముచే ఛేదింపఁబడియెను. శిశిరవివాహము జరిగినది. ఎవరో బందుగులలో నొకరిని గట్టిరి. కాని శిశిరహృదయములో 'భయములేద'ను నిర్ఘోషము పెళ్లివారివాద్యఘోషములలోఁగూడ మ్రోఁగుచుండెను. శిశిర కానందవాహినిలోని కెరటముల చల్లఁదనము గాన రాలేదు. పెళ్లివారందరును పుష్టిగా తుష్టిగా భోజనములుచేసిరి. ఈదాంపత్యము చాలా బాగున్నదని వినుతించిరి.

'శయనముపగతేఽయం కౌముదీమేఘముక్తా
జలనిధి మనురూపం జహ్నుకన్యావతీర్ణా
ఇతిసమగుణయోగప్రీతయ స్తత్రపౌరాం'

అని కాళిదాసునిశ్లోకము చదువుకొనిరి. తిమ దేహము తామేయెఱుఁగని యీ పెండ్లియుత్సవములో వసంతు డెక్కడకు పోయెనో యెవరెఱుఁగుదురు? ఎఱుఁగవలయునన్న నవసరమెవరికి?

౫

శిశిరకు నిరాశ మైనది. కమలముల కు ...వైనది. ఆ నిద్దపుఱేకులు వాడిపోవుచున్నవి.

*   *   *   *

శిశిర మంచము పట్టినది. దిన దినము కార్శ్యమాపెయంగములతో చెలిమిఁజేయవచ్చుచుండెను. ముఖము పాండురమై వివర్ణమైనది. దేహమున రక్తచ్ఛాయ క్షైణ్యము భజించుచుండెను.

వ్యాధిముదిరి భయంకరమగు సన్నిపాతము క్రింద మారినది. వైద్యులు యావచ్ఛక్తిని పనియోగించి పోయవలసినమందులుపోసిరి. బంధుమిత్రులయొక్క ఆశలు చితికి చీలికలైపోయినవి. నేటి కిరువదిరోజులు గడిచినవి. ఇఁక రెండుమూఁడుదినములలో వ్యాధి తిరుగుననిరి. భగవంతునిమీఁద నాధారమువేసిరి. నేఁడు జ్వరము తీక్ష్ణముగానున్నది. శిశిర మంచమునుండి లేచి లేచిపోవనారంభించెను.—

'ఓ కరాళమూర్తీ! రమ్ము! భయములేదు! నీ కత్తి నాకిమ్ము! నేను కత్తితో నాట్యమాడెదను. కత్తుటిలో అమృతము చూపించెదను. నేఁడు విశ్వమాత పిలుచుచున్నది. అదుగో! వసంతుఁడు, మాధవుని మధురమూర్తి! చిరునగవు చేతులు చాచి పిలుచుచున్నాఁడు. పూల నవ్వులుగురియుచున్నాఁడు. మృత్యుదేవి నావసంతుని భయపెట్టుచున్నది. బలె! సెబాసు! మృత్యుదేవి పాఱిపోవుచున్నది. ఓ మృత్యుదేవీ! రమ్ము! ఆడుకొందమురమ్ము! వసంతా! రమ్ము! మృత్యుదేవితో ఆడుకొందము.—అదిగో నామాత! విశ్వమాత! జగద్ధాత్రి! పిలుచుచున్నది. వసంతా! రమ్ము కత్తులరథములో పోవుదమురమ్ము!— భయములేదు! నామల్లెతీవ మాడిపోవలేదు! రా. ఇటురా. నిన్ను మా మృత్యుమాత చేకొట్టించెదను. అదిగో! ఆనందనోద్యానమున వసంతుఁడు పిలుచు చున్నాఁడు. కోయిలలు పాడుచున్నవి. రా. పో. పో' అని ప్రలాపింపసాగెను.

౬

ద్వార దేశమున గీతము వినఁబడెను. శిశిర కాయాసముపుట్టెను. ఝంఝామారుతము తీవ్రముగ వీచెను. చెట్లు ఝల్లుఝల్లుమని విఱిగిపడుచుండెను. ఆకాశమున కారుమబ్బులు క్రమ్మి లోకమున చీఁకట్లు పెర్చెను. భిక్షువు గీతము పాడుచుండెను.

గీతి

"ప్రళయానిలంబులోఁ బ్రాయంబు మ్రోఁగె
విలయాగ్నిలోనఁ దేనెలు పొంగిపోయె
కారు మబ్బులలోన కాంతి పుంజములు
దిగనంతవీథిలో సాగసి పోయినవి
ఆనందలోకాన నవిగో పికంబు !
శాశ్వతప్రణయ సంచార గీతులుపాడు"

శిశిర తటాలున లేచి పరుగు పరుగున వచ్చినది. భిక్షువు గీతముపాడుచునేయుండెను. శిశిర భిక్షువు కడకువచ్చి బాహు వల్లరులు సాచినది. భిక్షువు కంఠమున గీతము మ్రోఁగుచునేయున్నది. ప్రళయ ఝంఝా

నిలంబుగేని సముద్రమున తుపాను పుట్టెను.
అనరిష్వా మునుంగి పేకముగు దివ్య తేజము
మిన్నుముట్టెను. సముద్రము పాడెను.
"తేనెగాలులు తేలి పాడాము
పూవుతోటలు పారలివ్వాము.

దివ్యయాత్రికులాయి దేవకన్యలు
సాగరగీతముల్ పాడవేడ్డాము"
దేహనిర్మితియగు పంజరము నుండి
యెగిరిపోయి వసంతుని నాశ్రయించినది. పంజ
రము శూన్యగీతుల బాహిరిల్లినది.

*తృష్ణా గీతము

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ గారు

'ఇది మహావర్షఋతువుపై నీసిశానమాత్ర
సమయము భీకరమయ్యె నామనసు
నీభయంకరరూపమ్మునే వరించు
నేయగాధమ్ములోదిగునో! యిదేమి?'

'నాదు దుఃస్థగని నిశానలిననేత్రి
కనుల వెంట బాష్పమ్ములు కార్చదొడగె
నాకును భయమ్మొగలిగెడు నామనస్సు
మాత్రమేటికో చీకట్లు మలచుకొనెడు.'

'గాఢతిమిరంపు దుప్పటికప్పుకొనియె
చలికి బెదరినదనంగ నిశాలతాంగి
ఆముసుంగులోకి నన్ను రమ్మనుచునున్న
దటకు పోవలెనని నాకు నాశమొందు.'

'ఈతమశ్శీల శర్వరి యెల్లలోక
మావరించెను వర్షంబులంతకంత
కధికమై యుప్పెనంబోలె నలముకొనియె
ప్రథితమార్గంబులను పరీవాహసమితి'

'కడగియుఱిమిన జీవలోకంబులెల్ల
బధిరితంబౌనో పిడుగులుపడి జగంబు
సమసిపోవునో యిట్టివర్షంబుకతన
ప్రలయజలరాసి లోకంబుపైనబడునో.'

('వర్షరాత్రి'నుండి)

ఒక రోమనుని దేశభక్తి

చిల్లరిగె శ్రీనివాసరావుగారు, బి. ఏ. (ప్రధానాచార్యులు: ఆంధ్రజాతీయకళాశాల)

ప్రాచీనకాలములో రోముపట్టణము ఇటలీదేశములో ననేకరాష్ట్రముల మధ్య నొకటైయుండిన రాష్ట్రము. పూర్వకాలములో నేదేశములోనైనను పట్టణరాష్ట్రములే యుండెడివి. అయినను మనము చెప్పబోవుకథనాటికి చుట్టుప్రక్కలనుండెడి రాష్ట్రములపై నీరోనుపట్టణరాష్ట్రము అధికారము చేయుటకు సాగింప నారంభించెను. అందుచేత నీనిరంకుశత్వము తక్కినరాష్ట్రములు సహింపకుండెను. ఎటులైన దీనియధికారమును పడద్రోసివేయవలెనని తక్కినరాష్ట్రము లుపాయము లరయుచుండెను. ఇక తామందరునుగలిసి దీని నంచింపకున్న క్రమక్రమముగా లోబడిపోవుదుమని వానికి భయము తోచి యొకకట్టడి కట్టుకొని రోము నాక్రమించెను. సైన్యములను గూర్చుకొనివచ్చి పట్టణముచుట్టు ముట్టడించెను. అట్లు వచ్చినవారు లాటినులను తెగవారు. వారల నెదుర్కొనుటకు రోమనుసైన్యము కదలి నడచెను.

రోమను సేనాపతు లిద్దఱు. వారిని కాన్సలులని పిలుతురు. వారిద్దఱును మహావీరులని పేరొందినవారు. అందులో నొకనిపేరు టిటసు మాంలియసు. వీనికి టార్క్వేటసు అను మారుపేరుకూడ గలదు. వీని కీబిరుదునామ మొక కారణమున లభించినది. వీడు గాలులని యొక తెగవారిలో నొక మహాకాయుండగు యోధుని బరిమార్చి వానిమెడలో టార్కు అను నొకబంగారు కడియముండగా దానిని లాగుకొని తాను విజయచిహ్నముగా నెప్పుడును ధరించెడువాడు. రెండవవీరుడు పబ్లియసు డెసియసుమసు. వీడు సంపూర్ణ సేనాధిపత్యము వహించకమునుపే తనయుద్ధకౌశల పరాక్రమములచే కాన్సలును పీటమినుండి రక్షించియుండెను. ఇట్టి వీరపురుషులిద్దఱును తమసైన్యమును విసూవియసు పర్వతప్రాంతమునకు శయ్యమునకై గొనిపోయిరి.

ఇక నాకాలపు రోమనులు మనవలెనే చచ్చిపోయినవారి సూక్ష్మశరీరములు పితృలోకమునకు బోవునని నమ్ముదురు. వారిపితృదేవతలు 'దేయిమానిసు'లని పిలువబడుదురు: అనగా దేవతలకును మనుష్యులకును మధ్యరకమువారని వారి యుద్దేశముకావచ్చును. అయితే వారి పితృలోకము ఊర్ధ్వలోకముగాక అధోలోకముగా పరిగణింపబడుచుండెను. ఆ అధోలోకము ఈవిసూవియసు పర్వతప్రాంతముననే యుండెనని వారియభిప్రాయము. వీరిసేన విడిసినసమీపముననే యదియున్నదని వారియూహ. ఇంతేకాక ఆనాటిరాత్రియా

రము, నేనుఁ బిచ్చికథట సమాజమునఁ జేరనున్నను, వారిలోని కలి ప్రచారమునకుఁ బనికివచ్చునట్లు కృతకృత్యులయ్యెను. సత్రిశిక్షణము యువతులకు నేర్పుటయు చూచిన నన్నుఁ, ప్రేమపూర్వకముగ యుపకారార్థము కాలిని పెంచిన మొదలిడినని నమ్మి, కార్యసాధనమున విజయము గాంచినదని చెప్పుచున్నది. కావుననే చిన్ననాటనుండియు కార్యమున కర్హురాలై సంచరించిన పిల్లవాని చేతనుండియు స్వరాజ్య మైన సహాయమునఁ బొందెను. విశ్వనాథుని ముందు గలుగనున్న శుభములను సూచనగ వీరితోఁ గూడి కాలము నుండి విడివడియున్న వీరి ధర్మపత్నికిని వీరికి నిచటఁ దిరిగి సమాగమమును,ఐక్యమును గలిగినవి. ఈదంపతులకు సర్వ శుభములు చేకూఱునుగాక!"

శేకథ్రుని వచనముల కామోదించుచు, సరోజిని దేవి యాత బిచ్చికి సేవమందిరములో పార్వతి సకల యోగ్యతల యువతీరత్నమని యిట్లు వాక్రుచ్చెను:—

"దైవముపై నమ్మికతో యీమెయిలు సేవాకార్యముల నిర్వర్తించెను. ఈసంవత్సరమునఁ బార్వతికి గలిగిన సాంసారిక కష్టములను సహించి యుండుట సూచించెదను. హిందూదేశమున, కోడండ్రు వెలివేయఁదు దేశమని వ్యవహరింపవచ్చును. అందులోను తెలుఁగువారి కోడండ్ర మగువేము ఎక్కువెక్కువ పాలగుచున్నాము. ఇట్లనుటవలన ఆంధ్రులు దుష్టులని నామతముగాదు. వారు భరతఖండమును జిరకాలమేలిన రాజులసంతతివారు. ఉదారతాచిహ్నములు వారిసుగుణములం దిప్పటికిని గానవచ్చుచున్నవి. మతసాంఘికాది విషయములందు వీరు ప్రస్తుతము మా దేశమున ముందడుగు వేయుచున్నారు.

"పార్వతీ విశ్వనాథులు, తమ బాల్య కాలము నుండి కలహములచేఁ బ్రత్యేకముగ నుండిన సంసారము నేఁటికి ప్రదేశములందు నొక్కటిగ జేరి, సమాగమము నొందిరి. యిప్పుడొక్క క్షేత్రభూమి నుద్ధరించుటకు నున్నారు. నాకుఁ దెలిసిన దినదంపతులు విచిత్రచరిత్రము ప్రబంధముగ నిబంధింప నున్నారు. దైవము వీరిని సర్వైశ్వర్యములు నొసంగవలయును".

నల్లనివిూసము గడ్డమును బంగరు కనుచ్చాయయు కలవింత యందము మొసఁగ, ఋషితుల్యుని వలెఁ దేజరిల్లు విశ్వనాథము, తన కొసఁగఁబడిన పసిఁడిపతకము నందన పూర్వకముగనందుకొని, సతీతిలకము చేరి నుంచెను. స్వదేశి చీరధరించి, రమ్యముగఁ దెల్లని పూవులచె నాచేను నలంకరించిన పార్వతి, సరోజినీదేవి యొసఁగిన పుష్పహారమును తమ యభిమానపుత్త్రిని పిలిచి, ఆనిని మూలమునఁ బోయినను పావనమైన మాతని చిన్ని చేతులతోనె మరల తనకు లభించిన చిరకాల సఖియైన ముగ్రి కరము తనకుఁ జాలుననియెంచి, ఇప్పుడు తనకుఁ బానితో శికముగ నీయఁబడిన రసలయందమును పవిత్రమార్గమునకు మరలిన బాలకుని చిన్ని వ్రేళ్లఁబెట్టి ముద్దుపెట్టుకొనెను. తన మెడలోని పుష్పహారమును, వ్రేలియుంగరమును జూచుకొని బాలకుఁడు మురియుచు తల్లిదగ్గఱ గూర్చుండెను.

కాకతీయాంధ్రలక్ష్మి

సముద్రాల వేంకటరామానుజాచార్యులు గారు

ఇది గాదు కల్పనాకథ, యిది క్రొత్తది గాదు ప్రకృతియిల్లను సాగియున్న
చదువరి! రోళ్లను రోకళ్లఁ దెలుపఁబడనున్న ప్రాఁబురాణమెనుమన్న.

౧. ఏకోరకు గష్టమొనరించి నీదు పెద్ద, లేపరమభాగ్యములను గడించినారో
వ్రాసియున్నారలిచట సువర్ణములను, చదువరీ రమ్ము త్రవ్వితీసెదవుగాని.

౨. విమలగోదావరీవీధి విద్యానాథ కవి, సల్కునాటలంకారసమితి
కవిసోమనాథు డకరరూపమున మహా, శైవగాథల వెదచల్లునాడు
దోసిళ్ల కొలఁది నాంధ్రులకెల్ల హరికథా, మృతము పోతన సమర్పించునాడు
ఆంధ్ర రాజన్య శౌర్యప్రతాపాగ్నులు, విమతకాననముల వ్రేల్చునాడు
మహిత కాకతీయాంధ్రసామ్రాజ్యలక్ష్మి, విభవగీతల జగమాలపించునాడు
పాలుగొనలేని పాపము వాపికొనెదు, జీర్ణశేషము లైన దర్శింపరమ్ము.

౩. తెనుగుపోటరుల వెచ్చనినెత్తురేఱులు, పొంగిపొఱలినట్టి పుణ్యభూమి
తెనుగుబాసకు తీరు తియ్యముల్సవరించి, చనువిచ్చి పెంచిన జన్మభూమి
పలుతెఱంగులగుగిరుల కాశ్రయమిచ్చి, దిక్కుల కంపిన దివ్యభూమి
కోరువారలకెల్ల కొంగుబంగారమై, గారవించిన యట్టి కర్మభూమి
గౌరవము కట్టుకథలైన కమలవలసి, కాలగర్భములోపలఁ గలియుచున్న
కాకతీయాంధ్రలక్ష్మిని గాంచకుండ, గన్నులుండియు గ్రుడ్డివి గాకు మోయి.

౪. ఆసేతుమగధదేశాంతర ముజ్జ్వాత, లూపు నాంధ్రపతాక మూగెనిచట
అల్లారుముద్దుగా నాంధ్రశిల్పకళాస, రస్వతికేసె సర్తనమునిచట
మనుమసిద్ధికయి తిక్కన రాజరాజేశ్వ,రునితోడ సలిపె మంతనము నిచట
స్వస్థానగౌరవస్థాపనమ్మున కాంధ్ర,శూరు లుత్తమగతుల్గోరి రిచట
ననుచుఁ దత్రత్యజనము నోరార నెనర, మెసఁగ వేశ్వేరఁజూపి వర్ణించుచుండఁ
గన్ను లున్నందులకు వానిఁగాంచి పొగడ, నోచుకొనకున్న నీవు—ఆంధ్రుడవు కావు.

మహాసభకువచ్చి యుంగరమును గోలుపోయునా? యని విశ్వనాథు డాలోచింపఁ దొడఁగెను.

ఈసంగతి సమాచారమేమని విశ్వనాథుఁ డడుగఁగా తానా రాత్రి జరిగించిన చౌర్యవృత్తాంతమును జెప్పి, అప్పుడా స్త్రీ చేతినుండి గ్రహించిన నగయే యిదియని బాలకుఁడు తెలిపెను. ఆయుంగరము మూలమున తనతండ్రి జాడలు తెలిసికొనవచ్చునని పెద్ద యాశతో విశ్వనాథుఁడు దానిని భద్రముగ దాచి యుంచెను.

మఱునాఁడు ప్రొద్దున నె స్త్రీప్రతినిధుల విడిదికి నొక బాలుఁడువచ్చి, అచటి ముందునున్న ద్వారముల కడ తిరుగుచు నడయాడుచుండెను. ఆప్రాతఃకాలమున జరుగనున్న సభలకుఁ బోవు సన్నాహములో నక్కడివా రుండిరి. బాలకుని చర్యలు గనుగొని యనుమానపడుచున్న కొందఱుస్త్రీలు, వానిని, "నీవిచటికేల వచ్చితివి? నీకు కావలయును?" అని ప్రశ్నించిరి. "పార్వతమ్మగారున్నారా?" యని బాలకుఁ డడుగఁగా, "ఏపార్వతమ్మగారు?" అని వానిని ప్రశ్నించిరి. వారిమాటలయందు లక్ష్యము లేనివానివలెవాఁడు "మాపార్వతమ్మగారె!"యని చెప్పఁగా, కొందఱు స్త్రీలు నవ్విరి. "పార్వతమ్మగారెచటివారు? వారిదేదేశము?"అని యాయంగన లడిగినప్పుడు, "వారిచటివారె-తూర్పు పుట్టిల్లు, పడమట అత్తిల్లు!" అని బాలకుఁడు మాఱుపలికెను. "నీవామెను చూపింపఁగలవా?" యని వారడుగఁగా, "మీరామెను జూపించిన నేనును జూపించెదను" అని వాఁడనెను. "నీకామె యేమగును? నీవెప్పుడు ఆవిడను జూచినట్టు కనిపించదే!"యని వారనఁగా,"ఆవిడ మాఅమ్మ. నేనుమాత్రము చూడలేను!" అని పిల్లవాఁడు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను—ఈప్రసంగమునుబట్టి వాఁడు కొంటెవాఁడో పిచ్చివాఁడో యైయుండునని యాముదితలు నిర్ణయించుకొని, చోరబాలకులిట్లె సంచరింతురని వినియున్నారు కావున, వానిని రక్షకభటుల కప్పగింపవలెనని తలంచుచుండిరి.

ఈ సంభాషణము చెవులు సోకుచున్నను తాఁజదువు పత్రికమీఁదనే ధ్యానముంచుకొని దూరముననున్న యొకజవరాలు వలవని తక్కినవారిని వారించి, తన యొద్దకుఁబిల్లవానిని రమ్మనెను. వాఁడప్పుడా స్త్రీనిసమీపింపఁగా,"నిన్నెవరు పంపిరి? ఎందుకు వచ్చినావు?"అని వాని నామె మెల్లఁగనడిగెను. "నన్ను మానాన్న పంపినాఁడు—పార్వతమ్మగారికొఱకు" అని వాఁడు చెప్పిన సమాధానము నాజవరాలొక స్త్రీ వంకను పిల్లవాని వంకను సందియముతో పట్టించియుండును కాని, పార్వతీభాయిమాత్రము, ప్రియవియోగము మొదలు తానను నే పరమధర్మముగ గ్రహించి యుండుటచేత, నిఁక నాని కేదురుకొని, నెమ్మదితనముతో నింకను వానితో సంభాషించెను. పార్వతీభాయి లాలనకుఁ గలఁగిన బాలుఁడిపుడు సరియగు సమాధానము లిచ్చునటుల మాటాడఁదొడఁగెను. పిల్లవానిసంగతి విడిచిపెట్టి,తక్కినకాంతలు తమ పనులలోఁ దాముండిరి. పార్వతీభాయి సావకాశముగ వానితో ముచ్చటింపఁగలిగెను. ప్రసంగధోరణిని, ఆబాలుఁడు, తన్నుఁబెంచిన యాయన తననాయనయనియును, మిగుల దయగలవాఁడనియును, కొన్ని దినములక్రిందట తన్ను కొందఱు బాధింపఁగా, ఆయనయే తన్నురక్షించి తనయొద్ద నుంచుకొనెను. అప్పుడు వారిరువురికి నించుకొంత సంభాషణము జరిగెను.

పార్వ:—"ఐతే. నీవుచూపెదనన్న పార్వతమ్మను నీవానవాలు పట్టఁగలవా?"

బాల:—"పట్టలేకేమి!"

పార్వ:—"పార్వతమ్మను నేనే. ఇప్పుడేమి చెప్పెదవు?"

బాల:—"మీచేయి చూపించండి"

పార్వ:—"ఇదుగో నాచేయి"

బాల:—"ఎడమచేతివ్రేలికి ఉంగరము ఆనవాలున్నదే. ఉంగరమేదీ?"

పార్వ:—"అదియెవరో దొంగ ఈనుమ్యకెత్తుకొని పోయినాఁడు."

పార్వతికనుల కపుడు చోద్యముగ నొకరీతిని, ఆపిల్లవాఁడొకయుంగరము తన చొక్కాజేబునుండి తీసి చూపించెను. అది యామె పోగొట్టుకొనినదే! "ఇది నీదగ్గఱకెట్లు వచ్చినది?" అని యాతురతతో నాయంగన యడుగఁగా, పిల్లవాఁడు తానే దొంగిలించితిననియు, ఆసందర్భమున నె రక్షకభటులు తన్ను శిక్షించుచుండఁగా, తన నాయన యడ్డుపడి కాపాడెననియు, నాఁటినుండియు తాను దొంగతనము విడిచిపెట్టితిననియుఁ జెప్పెను.

తనపేరు వాసిరెని, వాని నాయనపేరును చెప్పుతెలిసి పార్వతీభాయి యడుగఁగా, "మీ పేరేయో... ... తెలియదనట" అని బాలుఁడు చెప్పెను. ... బహుమానమిచ్చి, పిల్లవాని నంపివేయుఁ జూచు పార్వతీభాయి తో వాఁడు "మీరు మాఅమ్మగారగు పార్వతమ్మగారైనచో ... లేద"ని పిల్లవాఁడు పలికి, ఆయనగారు ... తమనాయన అమ్మగారికై చెన్నపట్నము ... చేయుచున్నారని చెప్పెను! అందుచేత పార్వతీభాయి సంతోషము తటుకటుక నోట్టుకొనసాగి, యింకను వానితో నిట్లు ప్రసంగించెను.

పార్వ:—"మీనాన్నగారి నివాసస్థల మేమున్నది?"

బాల:—"కొండవీటి సీమ"

పార్వ:—"మీనాన్నగారితోఁ గలసి అమ్మగారి పేరు చెప్పితివి-దీనికి హేతువేమి?"

బాల:—"కోపమువచ్చుటచేత"-

పార్వ:—"మీనాయన మీఅమ్మగారిని వెదకించి యింక నేమనుకొను చున్నారు?"

బాల:—"మంచివారనిన్ని, త్వరలోఁగలసికొందు మనిన్ని చెప్పుచున్నారు."

ఈకడపటి వాక్యము వినవప్పటికి పార్వతి సంశయములు వీడిపోయెను. ఇన్నాళ్లకు భర్తసమాచారము తెలిసెనని యానారీమణి కానందాశ్రువులు కన్నులనుండి స్రవించెను. ముద్రికమూలమున రామాయణమునందువలెనే తనకును బతికిరి సమావేశము చోద్యముగఁ గలిగినందునకుఁ బార్వతి యానందపరవశ యయ్యెను. భర్త యిప్పుడు తిరిగి తనయందు సదభిప్రాయముగలిగి యుండుటకు పార్వతి మిగుల సంతసించెను. ఈమానినియె తాను వెదుకవచ్చిన పార్వతమ్మయని తెలిసికొనిన బాలకుఁ డంత, చిరకాలమునకుఁదల్లినిజూచిన పుత్రునివలెఁగన్నీరు రాల్చుచు, ఆమె పాదములమీఁద వ్రాలెను. పార్వతి సామ్మునపహరించిన నెపముగాఁ దాను సన్మార్గము చేరఁగలిగితినని బాలుఁడానాశ్వమతల్లితోఁ జెప్పి, యుంగరమామెకిచ్చి, దీవనలు వడసెను.

౧౦. వీడుకోలు

మ. ఇహపృథ్వీ... తుల్యనామ... ము రాముఁడు సీత ... కరంబులఁదాల్చి ... నరుఁగాక మున్న ... ముసం... చేసుకొ.

—భాస్కరరామాయణము.

దేశీయమహాసభ ముగిసిన మఱునాఁటి యుదయమున, అచ్చటి ... నగరమున నొక చిన్న సభ జరిగెను. ప్రముఖులలో చనేకులు కాకినాడ విడిచిపోవుటచేత, కొలఁదిమందితో నాసభ నలంకరించిరి. ఆసభ ముఖ్యోద్దేశము, ఐచ్ఛిక సేవకులలో శ్లాఘనీయముగఁ బనులు చేసినవారిని బహూకరించుటయె. సభామంటపము, సుందరపుష్పములతో నలంకరింపఁబడెను. శ్రీమతి సరోజినీదేవి యగ్రాసనాధిపత్యము వహించెను.

ఐచ్ఛికసేవాసంఘములో నెల్ల ప్రథమస్థాన మొకయువకుని కీయవలయునని సరోజినీదేవి వక్కాణించి దేశభక్తుని బిలిచి, వాని కతని పేరుతెలిపి వానిని గురించి కొన్నిసంగతులు చెప్పుమనికోరెను. దేశభక్తుఁడంత నీయువకుఁడు ఆంధ్రుఁడగుటయెకాక,తన సొంతదేశమగు గుంటూరుమండలపువాఁ డగుటకును దా నుప్పొంగుచున్నానని పలికి యిట్లుపన్యసించెను.

"కొండవీడు పూర్వపురాజ్యములలోఁ జేరెన్నికగన్నను దురదృష్టవశమున నేఁటివారిచే నాప్రాంతపువారనాగరికులని భావింపఁబడుచున్నారు. ఇది సత్యము గాదు. నిజమగు నాగరకతను పైమెఱుఁగులనుబట్టికాక, ఆత్మగుణములనుబట్టియె నిర్ణయింపవలయును. కొండవీటిసీమనివాసియగు విశ్వనాథము విద్యాధికతచేతను, దేశహితైకకార్యదీక్షచేతను నొప్పెడివాఁ డయ్యెను కొన్నికుటుంబసందర్భములచేత బోల్పూరు శాంతినికేతనముఁజేరి, యచట దైవానుగ్రహమువలనను, ఆంధ్రదాసుగారి సుబోధములమునను మరల నాత్మశాంతి గాంచి యిప్పుడు స్వదేశమునకుఁ బోవుచున్నాఁడు.

"మాకుమధ్యమందలి కాకినాడపట్టణమున దేశీయసభాసమావేశ సందర్భమున దేశసేవ చేయఁగోరి విశ్వనా

వారిసొత్తులను గాపాడుచుండువా రైచ్ఛికభటులే. వీరి లోఁ బెక్కండ్రు బాలురు. దర్బలువిద్యాలయమునందును, చిత్ర ములు మాడవలయునని యును నొక్కొక్కభటుఁడును, తన కార్యభారము నగ్గివానిమీఁద నైచి, పోవుచుండును. ఈమాత్రము సందుకై చేచియుండు చోరున కది మంచి సమయము. కాని యట్టి సమయమున విశ్వనాథుని సహ కారము నటుబోడకట్టును పేరున ఉద్యోగము లేకున్నను, పరిశ్రమమునకు మాత్రము వాయిదాకుఁడు ఏవైచ్ఛిక భటు నికిని దీసిపోడు. అతని సహాయమున నెందఱో తల్లులు దారితప్పిపోయిన పిల్లలను దిరిగి కలసికొని, వానికి దీవనలిడిరి. ఏమఱియున్న జవ్వనిమెడలోనినగ సంగ్రహిం పనూనిన యేచోరుని నిక్షేతయు విశ్వనాథుని కనులఁగప్ప లేకుండును. తొందరతోఁ బారవైచుకొనిన వస్తువులు విశ్వనాథము సాహాయ్యమునవలనఁ దమకు లభింపఁగా, జనులు సంతోషమున నిస్సందుచుండురు. కావున నైచ్ఛి కభటులు, అనుక్షణమును విశ్వనాథము చేయుచుండు సంఘసేవాకార్యము గన్నులారచూచి, తమవాఁడు కాకు న్నను తమవాఁడె యని, వానియెడ సత్యాదరబుద్ధివహిం చియుండురు.

సభజరిగిన దినములలో గాంధినగర రక్షకత్వమును దొరతనమువా రీవైచ్ఛికభట సమూహమునకే వదలిరి. రేయుంబవళ్లు వంతులువేసికొని వైచ్ఛికభటులె యా ప్రదేశమునుగాచి, మొత్తముమీఁద నెంతో శ్లాఘనీయ ముగఁ దమ కృత్యములు నెఱవేర్చిరి.

మొదటిదినములలో నొకనాఁటి రాత్రి గాంధి నగరము నిశ్శబ్దముగ నుండెను. "హుషారు హుషార్! గాంధీ మహారాజ్!" అను కాపుదారికేకలు ఉద్యోగుల చౌకు నుండి యారంభమై, యంచలమీఁద నగరమెల్లెడల వ్యా పించుచుండెను. అప్పుడేదో యొకమూల రొద వినవచ్చెను. 'హుషారు హుషారు' కేక లంత బిగ్గరగవేయుమను, ఈలలు వేయుచును భటు లధిక జాగరూకత గలిగియుండిరి. చీమ చిటుక్కుమనెనా, ఎవరువారని నలుదెసలనుండి ప్రశ్నలు గురియుచుండును. ఇటులుండ, చోరు నొకనిబట్టుకొని వైచ్ఛికభటులు కొందఱు ఉద్యోగుల చౌకువద్దకుఁ గొని వచ్చిరి. అచ్చటిమైదానమునఁ బాతిన కొయ్య కొకదానికి వాని నంటఁగట్టిరి. వానిని గుర్తించుట కంతదీపములు దెచ్చి భటులు ప్రేక్షకులును చుట్టుముట్టిరి. "ఓహో! కేడీ మిగా యిదొంగ!" యని యొకఁడనఁగా, "నిన్న మునుపటి వస్త్రము దొంగలించినవాఁడు వీఁడే!" యని వేఱొకఁడు పలికెను. వయస్సునన్నను నావృత్తికిమాత్రము ... యని పలుకురును వానినిగుఱించి చెప్పుకొనసాగిరి. "... నడిబజారము నిన్న నపహరించిన దొంగ యితఁడే!" యని యొక్కఁడును, "ఔను! నేఁడు చిక్కినను దక్కినదది నాదని"నని మఱియొకరును వానిమీఁద నపరాధారోపణఁ జేసిరి. చోరబాలుని వారందఱు పిడికిటఁబొడుచుచును, బెత్తముతోఁ గొట్టుటకును నారంభించిరి. సొమ్ము పోగొ ట్టుకొనిన వేఱొకమనుజుఁడు ముందుకువచ్చి, దొంగవాని జుట్టు పట్టి, చేతిబెత్తముతో వాని ముఖముమీఁదఁ గొట్టెను. ఆ దెబ్బతగిలెనా, బాలచోరుఁడు మొగము తిరిగి నేలఁబడ వలసినదే! ఎవరికి వారొత్తిగిల్లి యుండిరి. వచ్చినవారు వినోదము చూచుచుండిరి!

అచోరబాలుని రక్షించుటకై దైవమే పంపెనా యనునట్టుగ, కనుబ్రాల్పునంతలో నొకయువకుఁడు వచ్చి బెత్తమునకు నడ్డుపడెను. బెత్తపుదెబ్బ కాతని దేహమునఁ బెద్దబొబ్బ లేచెను! ఐన నతఁడేమియుఁ బలుకక, చోరుని శరీరమున నింకఁ బడనున్న దెబ్బలను దప్పించుటకై తన చేతులు వానిమెడచుట్టును పెనవైచియుండెను. ... శాలనుండి యంత దేశభక్తుఁడు లేచివచ్చి, "మీరు చేయు చున్నది రాక్షసకృత్యము! ఇట్టి క్రూరకృత్యమున కొడి గట్టువారా స్వరాజ్యభాగ్య మనుభవించుట కర్హులు! ఈ దొంగకుఁ జూపిన దౌర్జన్యమునకు మీరు ఉత్తరవాదులు. మాకుఁ డేమి జరుగునో!" యని గంభీర వాక్కులతో నాగ్రహాగ్ని వారిమీద నపుడు ప్రయోగింపకుండినచో, ఘోరకృత్య మారాత్రి యచట జరిగెడిదే!

ఇట్లాచోరుని కభయహస్త మిచ్చినది విశ్వనాథ ము. దేశభక్తుని చేతిసైగచే జను లెవరిదారిని వారు పోగా పాప మా చోరబాలుఁడు కుప్పగూలినట్లు నేలఁగూలెను. ఇది మిషయని యొకరిద్దఱు భటవరు లనినను, వారిమాట లాలకింపక, విశ్వనాథము వానిని దనమూఁపున నుంచు కొని తన విడిదలకుఁగొనిపోయెను. దీపపు వెలుఁగున నా బాలుని దేహము పరీక్షింపఁగా, చిన్నగాయములు, పెద్ద దెబ్బలు ననేకములు గానవచ్చెను. క్రొత్తకట్టులమొద్దను

పెనవులనుండి రక్తము స్రవించుచుండెను. వాఁడు ... శక్తిలేక నారక శోషిల్లుటచూచి, విశ్వనాథము వానిని దన మంచముమీఁద బండుకొనఁబెట్టి, వానికప్రమా ... శస్త్రవైద్యుని బిలుచుకొనివచ్చి వానిగాయములు కడిగి, మందు పట్టించెను.

... బాలకునిగుఱించి విశ్వనాథము ... యలజడితో నుండెను. భయోద్రేకము చేతను, ... దెబ్బలు తగులుటవలనను, చోరబాలకునకు తీవ్రజ్వర ము సోఁకెను. "నాయనా! కొంచెము లాభమునకై నీవి ... చేయుట కొప్పుకొంటివిగదా! నీకన్నతల్లి యిట ... నీకొఱకై యెంత శోకించునో! పశువులు ... నా చేతులఁబట్టి నకేమి కార్యము గలుగును! తండ్రీ! ఈ మందు త్రాగు- ఏమియు- నీకు వచ్చిన భయము లేదు, నాయనా! నిన్ను నేను గాపాడెదను. ఈసోడా కొంచె మైన త్రాగిన మంచిదని వైద్యుడు చెప్పుచున్నాఁడు. విసనకఱ్ఱతో తిరిగి విసరెదనులే! కాళ్లింకొకసారి పట్టనా? గాయముచోటనే కాక చెయివేసి నీకు నొప్పి కలిగించి నాను, నాది మాయమఱపులే!" అని విశ్వనాథము కన్న తల్లివలె నాబాలుని మంచము కనిపెట్టుకొని యుపచార ములు చేయుచుండెను.

రాత్రి రెండుజాములకు దేశభక్తుఁడు అచటికి వచ్చి క్రిందటిరాత్రి గాయములు తగిలిన బాలునిగుఱించి కుశలప్రశ్న వేసి, "వీనిని చూడవలెనని యీనాఁ డనేక పర్యాయములనుకొంటిని. కాని యిప్పటికిఁ దీఱినది!" అని పిల్లవానిమొంటిమీఁదఁ జేయివైచి, "అయ్యో! తీవ్ర జ్వరము వచ్చినదే! మందిచ్చినారా? మీరు సహాయము లేక! భోజనము చేసినారా?" యని గుచ్చిగుచ్చియడిగె ఆదినము విశ్వనాథము నిరాహారుఁడనుట తెలిసికొని, తా నింకను భుజింపకున్నను, విశ్వనాథము భోజనము చేసిన దిమ్మటనే తానచటనుండి కదలెదనని పట్టుపట్టి, విశ్వనా థముచే నన్నము దినిపించెను.

౯. ఉంగరము దొరకుట

క. మానక నీముద్రికగని
మానసమున సంతసించి మారుతసుత! ని
న్నెనటఁ బుత్తెంచితినని
జానకి సత్కృపలు నీకు సమ్మతిఁ జేయుఁగా.

ఛాస్కరరామాయణము.

విశ్వనాథ మట్టిబాలకుని సేవయందు విశ్వసంతి యే యనుచినటు లుండెను. వానిని బుజ్జగించుచును మేల మాడుచును, ప్రోత్సహించుచును, పట్టులో వాని కౌషధ మిప్పించి, పథ్యపానములు నడపెను. విశ్వనాథము పరీ క్ష్యలకేఁ బుత్తెవితుఁడైన యాచిన్నవానికి, కనుల కగ పడని తల్లిదండ్రులు కల్లగాను, కాచుచుండెడి యాతఁడె తల్లియుఁ దండ్రియు ననుట సత్యముగాను జూపట్టెను. ఆ బాలుని కంటి కిపుడు విశ్వనాథ మొక నిమేషము గాన రాకుండెనా, అతఁడు విశ్రాంతి విహీనుఁడగును. విశ్వ నాథమె వానికి ప్రాణము. వాని చిఱునగవె బాలునికి స్వర్గము; వానికోపమె ఘోరరౌరవము.

ఇప్పుడాబాలునికిఁ గొంతస్వాస్థ్యము లభించినను ఇంకను బలహీనముగానే యుండెను. ఒకనాఁడు విశ్వ నాథమును వాఁడు "నాన్నా!" యని చేరఁబిలిచి, ఆయన చేతిని దన చిన్నిచేతులతోఁ దాఁకి, తనజుట్టులో దాఁచి యుంచిన యొకయుంగరమునుదీసి, వానిచిటికెనవ్రేలి కది పెట్టెను. దీని కాశ్చర్యమంది విశ్వనాథము, "ఈయుంగర మెక్కడిది? ఈదొంగసొమ్ము నా కెందునకు?" అనిదానిని దీసివేయఁగా, బాలుఁడు కంటనీరుపెట్టుకొని, విశ్వనాథ మీయుంగరము పెట్టుకొనినఁగాని తానేదు ... నని చెప్పివేసెను! బాలుని యారోగ్య ప్రాప్తియె ప్రధాన ముగఁ జూచుకొనుచున్న విశ్వనాథ మపుడు "సరే!" యని చెప్పి, అది పరిశీలించిచూచెను.

అది తాఁ బూర్వమెపుడో చూచినదానివలెఁ దోఁచి విశ్వనాథమింకను శ్రద్ధతోఁ దానిని బరీక్షింపఁగా, పూర్వ ము తాను చెన్నపురియందుండు కాలములో, ఒకనాఁడు మిత్రులతో వీకంసీ దుకాణమువద్దఁ గూర్చుండి సన్న కెం పుల నగిషీతో నక్షరములు బంగరుఁగరమునఁ గూర్పఁ బడుట వీక్షించి, తనభార్యయగు పార్వతికే రట్టి మిద్ద యుంగరమునఁ గెంపులతోఁ జేయించుట వానిస్ఫురణకు వచ్చెను. ఉంగరము మీఁద "పార్వతి" యనుపేరు ఆనాఁడు కెంపులతోఁ గూర్పఁబడినది వాని కిపుడు గానఁ బడెను. ఈయుంగరమిచటికి రాగతమేమి? పార్వతి యీ

ఆంబ్రోసుగారిబోధన తత్త్వమునఁ గొన్నిచిత్రములు విశ్వనాథుని కన్నులకుఁగనఁబడెను. ఆయన,ఎట్టి పాపితోనైనను చెలిమిచేసి, వానిపాపములు గనుఁగొని, పాపితోఁ గలిసి పరితపించి, ప్రార్థించి, పాపబీజములను వానియాత్మనుండి పెకిలించి, వానిస్థానమున పవిత్రాంకురములు నాటింపఁగల తపస్సంపన్నులు. వ్యక్త్యవస్థా భేదముల ననుసరించి మెలఁకువతో నాత్మశాంతి నొసఁగనోర్వఁగల సమర్థులు—తనయందుఁగల యొకవిధమగు సూక్ష్మదృష్టి ప్రభావమున నితరులను బీడించు వ్యసనములు గ్రహించి, తగు చికిత్స యొనరింపఁగల ప్రతిభావంతులు—చికిత్సకు తగిన శాంతి ప్రేమాదులపరిమితముగఁ గల మహాత్ములు. ఆత్మపలబ్ధి గాపించు వివేకమున,పాపిచేరిన రోగములకాయన చికిత్సచేయువైద్యునివలెఁ గాక, సన్యసించి తల్లివలెను, కలసిమెలసి మిత్రునివలెను గానిపించి, ప్రేమమార్గము వలన తోడ్పాటును గలుగఁజేయఁగల మహానిపుణులు. కావుననే విశ్వనాథము, ఆంబ్రోసుమునీయుని సహవాస మహిమవలన మనసు కలఁకదేఱి,వారివలన ఆత్మ పవిత్రతకును, ఆత్మాభివృద్ధికిని వలయుసాధనములు గ్రోలి, వానినిఁ దన యనుభవమున కలవఱుచుకొనుచు, ఆంబ్రోసునే ప్రియజనకునిగను, మిత్రవర్యునిగను, గురూత్తముని గను భావించి, వారియుపదేశ సహాయము పొందుచున్నవాఁడై గాంచియుండెను.

ఆజ్ఞోల్లంఘనము చేసెనను నలఁతి మిషచే ధర్మపత్నిని విడనాడుట యధర్మమని విశ్వనాథ మిపుడు గ్రహించి, జీవితమందాయబలకుఁ దాను వ్యథాపరితాపమును గల్పించుట కెంతయు వగచెను. ఒకవేళ తనవిమర్శయందాలేమ గ్రుంగినచో, ఆయపయశస్సును దన మెడనే కట్టుకొనవలెనని నిశ్చయించెను. బంగుల సంపదని యలజడి పాలుచేసిన పాపము తానే మూటఁగట్టుకొనఁ బూనెను. తనకోరికప్రకార మొకవేళ భార్య యసాధారణ ప్రజ్ఞాధైర్యములు పూని కార్యసాధనమున విజయమందినచో సామాన్యస్త్రీ నట్టి యనన్యధైర్యవతిగ మార్పఁగల తన కుశాగ్రబుద్ధి జనులపొగడ్తల నందఁగలవని యతఁడు సంతసించెను. ఏదియెట్లులుండినను, శీఘ్రమె స్వదేశమునకుఁ బోయి, తనవారికిఁ దాను గావించిన క్షోభమును తొలగించి, ఆంబ్రోసు మహిమాతిశయమును ప్రకటించుట

చేసి, జనులను ధన్యులఁ జేయవలయునని విశ్వనాథుఁ డుద్దేశించెను. గురువు దీనికిసమ్మతించెను. త్వరితకాలములోనె మార్గమధ్యమునఁ నున్న కాకినాడలోఁ గూడు దేశీయమహాసభనుజూచి, మఱి యింటికిఁబోవ విశ్వనాథము తలంచియుండెను.

౨. విశ్వనాథము

"తల్లిదండ్రులభంగి ధర్మవత్సలులను,
దీనులఁగావఁజింతించువాఁడు."

భాగవతము.

దేశీయమహాసభ కొన్నిదినములకుఁ గూడు ననఁగా, విశ్వనాథము కాకినాడపురముచేరెను. అచట సభాప్రయత్నములు చేయఁబడుచుండెను. పాకలు పందిళ్లు వేయఁబడుచున్నవి. నీటికొళాయిలు దీపపుస్తంభములు నమర్పఁబడుచున్నవి. ఒకప్రక్క వంటసామగ్రులు గూర్చుచున్నారు. వేఱొకప్రక్క సేవకులను నియమించుచున్నారు. సభదినములలో గాంధినగరమును గావలికాచుటకై చిన్నభటులు చేర్చుకొనఁబడుచుండిరి. ఈసన్నాహము నెఱక మాచిపోవుటకు వచ్చువారు పలువురు, అమితోత్సాహమున నాభటసమూహమునఁ జేరుచున్నారు. [illegible]

సాము నేర్చుకొనుచున్న యాచిన్నభటులు, తనముందు సాగిపోవుచున్న విశ్వనాథమును రెండుమూఁడుసారులు పరికించి, అతఁడును దమలోఁ జేరిన మేలని తలంచుచువచ్చి వాని నాహ్వానించిరికాని, తనకేదో యితర వ్యాపారమున్నదను మిషతో నాతఁడు తనదారిని దాను బోవుచుండును. ఇతఁడట్లు చేయుటకుఁ గారణమేమి! "దేశసేవకే నేను నేఁటివఱకుఁ బడియుంటిని. [illegible] సహాయమార్గము నేను వారిని [illegible]. [illegible] సమాజమునఁ గూడినతోడనె, సామాన్యముగ వ్యక్తిస్వాతంత్రతలు నశించును. సమాజోద్ధరణమునకు వలయు శక్తిస్వేచ్ఛలు తొలఁగిపోవును. బయటనుండియు దేశసేవావ్యయమునకు నేను జేరయుంటి నోసంగెదను!" అని విశ్వనాథము మనమున నిశ్చయించుకొనెను.

ప్రేక్షకులందఱు భోజనాది కార్యములకై విడు [illegible]

నాఁడు. ఇట్టివాఁడా విశ్వనాథము సంగతి యూర్చువాఁడును దీర్చువాఁడును?" నా బాగలు దేవుని కెఱుక, నీదారిని నీవు పొమ్మ"ని విశ్వనాథము తీండ్రముతో వానికిఁ జెప్పి [illegible] చి, తలవంచుకొని తిరిగి తన నాటి తలంపులలో మునిఁగి పోయెను.

కాని [illegible] విశ్వనాథము [illegible] ముగించుకొని, [illegible] మిత్రుఁడా!, ఇదిగో వచ్చితిని. [illegible] నీ [illegible] చెప్పుము!" అని పలికెను. "ఈసేవకాగ్ర ణుఁడా నా కాత్మశాంతి చేయువాఁడు! ఆహా, విద్యార్థి [illegible] కీగతిపట్టినది!" అని విశ్వనాథము విధినిమాఱు [illegible] మనుష్యునితో నిష్టము [illegible] నాటిన [illegible] కొలఁ [illegible] విశ్వనా [illegible] సెను.

విశ్వనాథుని [illegible] గలిగించినవి యాపరి [illegible] భాషాప్రవీణతయు, లోకానుభవమును. వాని సంగతి చూడఁగా బ్రాహ్మణునికి బోధచేసిన ధర్మవ్యా ధుని పురాణగాథ విశ్వనాథమునకు జ్ఞప్తికివచ్చెను. ఏది యెట్టులుండినను, [illegible] తననేమ మారయు [illegible] విశ్వనాథము [illegible]

ఈపరి [illegible] విశ్వనాథము పిమ్మట కొండటిదినములకుఁగా, "బడేదాదా" అంద్రు "బడేదాదా" [illegible] కాని, యా [illegible] వానికి తృప్తి నొసఁగలేదు. మఱునాఁడు [illegible] గా, విశ్వనాథము 'బడేదాదా' సర్వన మునకు వాని గదిలోనికిఁ బోయెను. అచట 'బడేదాదా' [illegible] వస్త్రములు కట్టుకొని కుర్చీలోఁ గూర్చుండి, [illegible] "ఆండ్రూసు గారు" అను చిత్రితాక్షరములుగల ఫలకము గట్టఁబడి యుండెను!

ఢిల్లీలో ప్రప్రథమమున సుప్రసిద్ధక్రైస్తవ మత గురువుగనుండి, హిందు దేశీయుల యదృష్టవశమునఁ దన యున్న తపదవిని త్యజించి, భరతఖండమె తన జన్మభూమి గను, భారతీయులె తన యనుంగుసోదరులుగను జేకొని స్వార్థత్యాగముచేసి, హిందూదేశోద్ధరణమునకై పాటు పడుచుండు ఆండ్రూసుమహనీయుని మాచి, విశ్వనాథము వారిపాదముల కెరఁగి, తనతప్పుగాచి పాప విముక్తునిగఁ జేయుఁడని వారిని వేఁడెను. ఆండ్రూసు మహనీయుండు విశ్వనాథమును గౌఁగలించుకొని, తన కాతఁడు గావించిన యపరాధమేమియు లేదని దెల్పి, పావనమూర్తియగు భగ [illegible] గాని [illegible] దెల్పెను. సౌరభకోమలత్వములు పుష్పరాజమునందువలె ప్రతిభాపవిత్రతలు ఆండ్రూసుమహనీయునందుఁ గన్ప ట్టుచుండెను. సాధుత్వసౌభ్రాత్రములు ఆతని పలుకుల నుండియు చూపులనుండియు నలుదెసలకు బ్రసరించుచు న్నట్టు లుండెను. శాంతినికేతనమువారికేకాక, సర్వజను లకును [illegible] యని విశ్వ [illegible]

మిత్రుఁడు మిత్రునికివలెనే విశ్వనాథము ఆండ్రూసు మహనీయునికిఁ దన రహస్యములను దెలియఁబఱిచెను. విశ్వనాథముయొక్క గురువులలో ఆండ్రూసె యుత్తమ గురువు. గురూపదేశము సామాన్యముగ నతిగూఢముగను దుర్గ్రాహ్యమగుబీజాక్షరరూపముగను నుండెడిమంత్రము. ఈగురూపదేశమన్ననో, ఎల్లరికిని దేటతెల్లముగఁదెలియు ప్రేమమంత్రము! ప్రేమయె యాండ్రూసు [illegible] సారము!

పట్టిసిద్ధాంతములు నేర్చుకొనవలెనని విశ్వనాథ మింతమాత్రము రాలేదు. కళాశాల దినములలోనె వానికి తర్కవేదాంతములు కొట్టిన పిండియ్యయెను. ఉపన్యాస ములు [illegible] విశ్వనాథుఁడు కాంక్షింపలేదు. వానికిఁ గావలసినది, శాంతిదాయకము పవిత్ర మార్గదర్శ [illegible] దీనిని బ్రసాదింపఁగలయది యీశ్వరకటాక్షముతోపాటు, సద్గురువునొద్ద శుశ్రూష. విశ్వనాథము కన్నులకట్టి యుత్తమగురువు ఆండ్రూసె. ఆండ్రూసుగారి జీవితము ధర్మజీవితము, ధారాళ జీవి తము. ఆయన పలుకులకును పనులకును వీసమంతయేని వ్యత్యాసము లేకుండ వ్యవహరింపఁగల పురుషుఁడు. ప్రేమ మూర్తి. నిష్కల్మషహృదయుఁడు. ఋషి పుంగవుఁడు

ఆషాఢమాసము

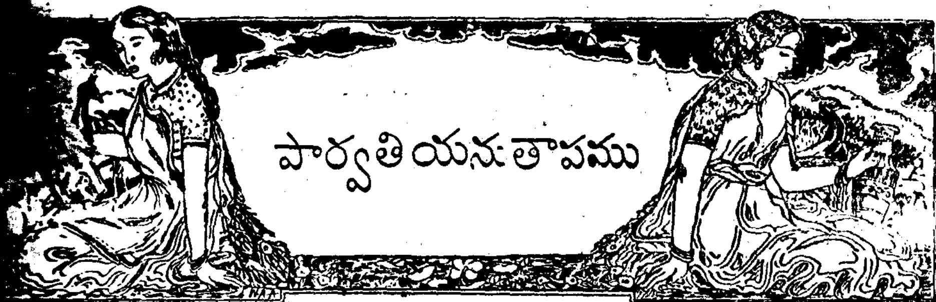
ఆండ్రూసుగారిజ
విశ్వనాథము కన్నుల
[illegible] నను చెలిమిచేసి, [illegible]
[illegible] పరితపించి, ప్రా
నుండి పెల్లికివచ్చి,
నాటింపఁగల తపస్సం
[illegible] సరించి పలుకుసతో
సమస్యలు—సమయందుఁ
ప్రభావమున నితరులను
[illegible] చికిత్స యొనరింపఁ
వలయు శాంతిప్రేమాదు
ఆత్మోపలబ్ధి గావించు తీ
చికిత్స చేయుచున్నపుడు
[illegible] మిత్రునివల
[illegible] పాయము గల
కావునసె విశ్వనాథము, [illegible]
వాస శుశ్రూషలవలన మన
పవిత్రతకును, ఆత్మాభివృద్ధికి
వానిని దన యనుభవమున
[illegible] ప్రియజనకునిగను, మి
గను భావించి, వారియెడల
గాంచియుండెను.

ఆజ్ఞోల్లంఘనము చే
పత్నిని విడనాడుట యధర్మ
గ్రహించి, జీవితము దాయబ
మును [illegible] కొంతయు వ
యందా లేను [illegible]
[illegible] మకొన నతఁడు సిద్ధపడెను.
పాలుచేసిన పాపము తానే మ
తనకోరిక ప్రకార [illegible]
ధైర్యములు పూని కార్యసాధన
సామాన్యస్త్రీ నట్టి యనన్యధర్మ
కుశాగ్రబుద్ధి జనుల [illegible]
పించెను. ఏదియెట్లుండినను,
బోయి, తనవారికిఁ దాను గావిం
గించి, ఆండ్రూసు మహిమాతిశయ

్క్కలవా రీహను
నిగానెంచి పూజిం
ాకవిశేషము కల
ఖము మనుష్య
ది. ఈహనుమద్వి
ుఁడైన యానంద
ంతురట. మాధ్వ
ార్యుడు హనుమం

ములలో దిగ్విజ
యొనర్చి చివరకు
యం దుండియే
దావనము విజయ
గభద్రలో నొక
ట నీవ్యాసతీర్థులే
్రాచార్యులయొక్క
ుక నే యా ప్రదేశ
దావనమని పేరు.
నయాత్రాస్థలము
ాయల యాస్థాన
మహారాష్ట్రము,
దేశముల కవుల
యొక్కయు చరి
ంను.

ు. దీనిని వ్యాసరాయ
యొక్క సారాంశము
గైకొనబడినది.

పార్వతియనుతాపము

రాయసం వేంకటశివుఁడు గారు

(సంపుటము ౨. సంచిక ౫ తరువాయి)

౭. శాంతినికేతనము

దమోన్నతుల కీ చతురుదాగాధారం...
దాక్షిణ్యమునకు నీతండు చోటు.
— ఉత్తరరామాయణము.

ఆనాఁటిరాత్రి నేరేడుపలసలో భార్యచే నిర ...విశ్వనాథము, ఆగ్రహోద్దీప్తచిత్తుఁడై గర్వము ...త్తముగ తనభార్యను కలకాలమును సాంసా ...కందకుండఁ జేయవలయు నని సంకల్పించెను. ...చెట్టవట్టిన పాపమునకుఁ బ్రతీకారముగాఁ దాను ...మునకు వెలియయ్యెదనని ప్రతినవట్టెను. రైలు ...కును, తానెక్కడకుఁ బోనున్నదియు విశ్వ ...నకుఁ దెలియదు. రెయిలుప్రయాణమునందునువాని ...రాటము తగ్గకుండెను. మఱునాఁటి యుద ...వానిమనస్సు కొంతమెత్తవడెను. తా నేయిడు ...మను, తన యాగ్రహానలమున కబలయగుభార్య ...నాహుతిచేయుట తగదని విశ్వనాథమునకుఁ పార్వతి యనుతాపమునొంది చక్కఁబడినచో దాం ...ము తిరిగి తమకు లభింపఁగలవని యామెకు లేఖ ...పురితపాలపెట్టెలో వైచెను. ఇట్లు మనసు ...తిపఱుచుకొని, పరిపూర్ణశాంతి నొందు కోరి ...డు బోల్పూరునందలి శాంతినికేతనము చేరెను.

...శ్రమమందలి వృక్షరాజముల నీడలను విద్య ...యునకుల యుత్సాహమును గనిపెట్టుచును, ...తనపద్ధతులకును సామాన్యవిద్యాలయములందలి ...భేదమారయుచును, విశ్వనాథము తన మనో ...యించుకొనఁజూచెను. కాని, దుఃఖము వాని మనఃక్షేత్రమున వ్రేళ్లుపాతియుండెను. సాధారణ చికిత్సలవలన నసాధారణవ్యాధులు నివారితములు గావని యతడిపుడు గనిపట్టెను.

విశ్వనాథునికి గత్యంతరమేమి? రవీంద్రుఁడు రవీంద్రునివలెనే సతతము కవిత్వ వియత్పథముననే చరించుచుండును—శిష్యులు నొజ్జలును నియుక్త కార్యములందే రేయింబవల్లు గడపుచుందురు. విదేశీయులగు వారిచెవులకుఁ దన తెలుఁగుమాటలవలెనే, వారిహృదయములకుఁ దనమనస్తాపము దుర్గ్రాహ్యమని విశ్వనాథము గనిపెట్టెను.

ఒకనాఁడు విశ్వనాథుఁడు మనఃక్లేశములబారినుండి తన్ను రక్షింపగలవా రీవిశ్వమున లేకుండుటకు వగచి, పెద్ద సాలవృక్షమునీడను దీర్ఘవిచారముతోఁ గూర్చుని యుండెను. వాని మనమునకపుడు ముల్లోకములు దిర్దిరఁదిరుగు నటులఁ గానిపించెను. తన కొండవీటిసీమ, బాల్యకాలపు విద్యాపరిశ్రమము, మామగృహవైభవము, గర్వముతో మిడిసిపడెడి గృహిణి, నెరలపాలయిన తలిదండ్రులు, పాడువడిన పైరుపంటలు, సగముసాగిన యుత్తమోద్యమములు,— ఇవియన్నియు వాని మనోనేత్రముసొగుసుఁ దాండవింపఁదొడంగెను. ఇన్నికష్టముల కగ్గమైన తన కెవరు శరణమా యని యాయువకుఁడు దైన్యము నొంది, ముఖము వంచుకొనియుండెను. కన్నులనుండి బాష్పజలము బొటబొట రాలుచుండెను.

అపుడొక మనుజుఁడు వెనుకనుండి వచ్చి, వానిభుజముమీఁదఁ జేయిడి, "భాయీ! నీవిచారమునకుఁ గారణమేమి?" యని యడిగెను. అతఁడాయాశ్రమపరిచారకులలో నొకఁడు. పాలిపోయిన ముఖముతో చింకిపట్ట చేఁబట్టి, అచట [illegible] వీఁడు చిమ్ముచుండు

ఇరుగుపొరుగు పోరు

పాలపర్తి [illegible] గారు

(టాల్‌స్టాయి అనుకరణము)

౧

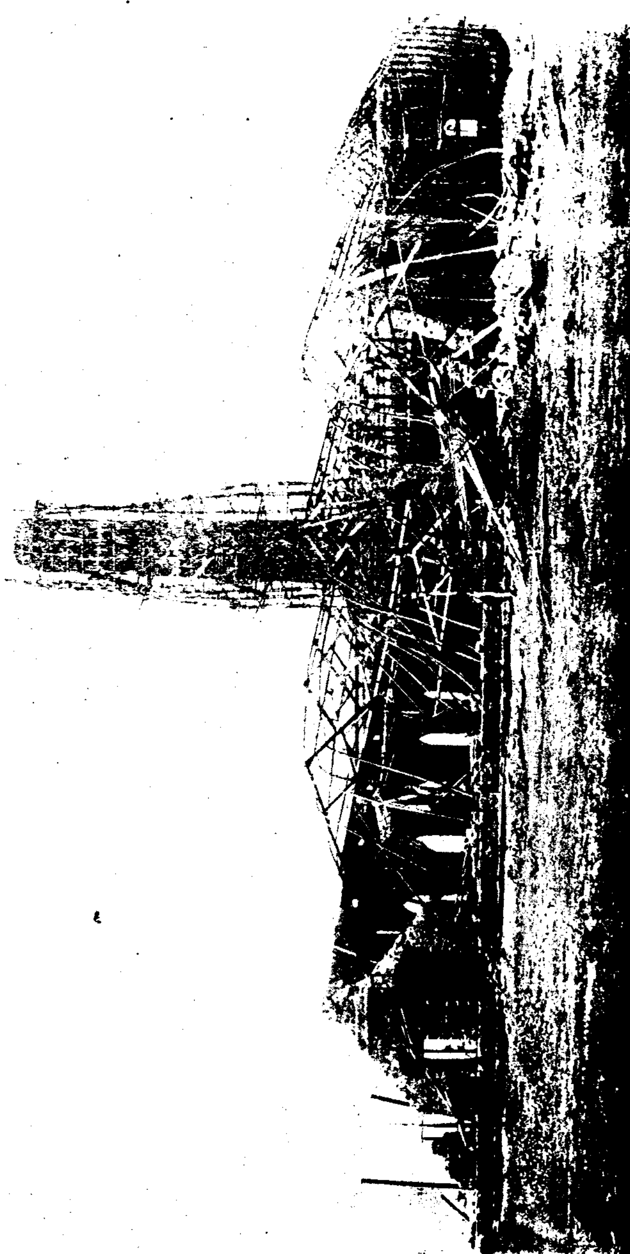
రామయ్య గ్రామంలోని మంచిసంసారులలో [illegible] మంచివయస్సులో ఉన్నాడు. పైగా చేతి [illegible] రుకువచ్చిన కొడుకులు ముగ్గురున్నారు. పెద్ద కొడుకు పెండ్లిఅయినది. రెండోవాడు పెండ్లియీడులో వున్నాడు. మూడోవాడు యెదిగినకుఱ్ఱాడు. గొడ్లుగోడ మాస్తూ ఉంటాడు. రామయ్యభార్య సీతమ్మ పొదుపరియైన మంచి ఇల్లాలు. కోడలుకూడ చెప్పుచేతుల్లోవుండి కష్టపడి పని చేసేదే. ఈ వాళ్లకుటుంబం సుఖంగా ఉన్నదంటే ఆశ్చర్యమేమున్నది? ఇంట్లో కూర్చొని తినేది ఒకముసలాడే. రామయ్యతండ్రి ముసలయ్య ఉబ్బసము చేత మంచమెక్కి చాలకాలమైంది. రామయ్యకు రెండెకరాల యెడ్లు, బండి, ఆవులు, గేదెలు, దూడలు, పాడి పంట అన్ని లక్షణంగానే ఉన్నాయి. ఇంట్లో ఆడవాళ్లు అందరిబట్టలకు చీరెలకు కావలసిననూలు వాళ్లే వడుకుతారు. ఇంటిపని, గొడ్లు, గోడ పాడి అంతా వాళ్లే చూచుకుంటారు. మొగాళ్లు కేవలము వ్యవసాయంతో నే ఫలితం [illegible]. పంట లొచ్చేవరకు కావలసిన సంవత్సరగ్రాసం నిలవచేసుకొని మిగతా ధాన్యము అమ్మి పన్నులు పైఖర్చులు వాడుకుంటారు. రామయ్య కేచీకుచింత లేదుగాని పొరుగింటి నాగన్న పోరుమాత్రము ఎక్కువైంది.

నాగన్నతండ్రి సుబ్బయ్యకూడ చాల మంచి సంసారే పాపము! కొద్దికాలముక్రిందటనే చనిపోయినాడు. ముసలయ్య పెత్తనం సాగినంతకాలము సుబ్బయ్య బ్రతికి వుండగా రెండుకుటుంబాలు ఏపోరుపొక్కు లేకుండా ఉంటూవచ్చినాయి. ఆడవాళ్లు చేట జల్లెడ, రోలు రోకలి యేదికావలసివచ్చినా, మగవాళ్లు నాగళ్లు సందులు, పార పలుగు యేదికావలసినా ఒకళ్లయింట్లోనుండిఒకళ్లు [illegible] తెచ్చుకుంటూ [illegible] ఇరుగుపొరుగు ముచ్చటగా ఉండేవాళ్లు. ఎప్పుడైనా పశువులు కళ్లంలోపడితే తాతో 'ఒరే! అబ్బాయి! ధాన్యంయింకా సంచుల్లోకియెత్తలేదు. కాసేపు పశువులను రానీయబోకని చెప్పేవారు. ఇప్పటివలె అప్పుడు ఇళ్లువాకిళ్లు తాళాలేసుకోవలసిన [illegible] ఒకరివస్తువు వరిదొంక రడిని పోతాలేమో అని దాచుకోవడం అప్పుడు లేదు. తండ్రులకాలంలో అలా జరిగింది. ఇప్పుడుకొడుకులకాలంలో అంతాతల్లక్రిందులైంది.

౨

రామయ్య కోడలికి పుట్టింటారు గేదగొడ్డు ఇచ్చారు. మెళ్లోకి నానుపోచ చేయించుకుందామని దాని పాడి ఆఅమ్మాయి చేసుకుంటూ, పాలు నెయ్యి చాటుగా అమ్ముకుంటూ గొడ్డును జాగ్రతగా చూచుకుంటున్నది. ఒకనాడు చీకటిపడ్డా గేదె యింటికి రాలేదు. పాడిగొడ్డుయింటికిరాలేదేమని వెతుకుతుంటే రామయ్య కొడుకు ఆఖరివాడు "వదినె, వదినె, నాగన్నగారి [illegible] దగ్గర గేదగొడ్డొకటి మేస్తూంది మందేమోచూచావా" అన్నాడు. అంతట లచ్చమ్మవెళ్లి మేసేగేద తనదే అని తోలుకొస్తూంటే నాగన్న పెండ్లాము "బోకుల [illegible] తేరగా ఉన్నాయి మేయడానికి" అన్నది. ఈప్పిల్ల [illegible] ఏంమకోకుండా ఇక్కడికివచ్చింది. తర్వాత గొడ్డు [illegible] చిట్టెటి పాలుతీయబోతే గేదె చేపలేదు. పొదుగు [illegible] పోయి ఉంది. లచ్చమ్మకు అనుమానంవేసి నాగన్న ఇంటికి వెళ్లింది. నాగన్నతల్లి చూచి 'దేనికొచ్చావే అమ్మాయి' అన్నది. "అదికాదు అమ్మమ్మా, గేదెనుతోలుకెళ్లి [illegible] తీరా పాలుపితకబోతే పొదుగు వట్టిదే" అన్నది లచ్చమ్మ.

"అయితే అమ్మాయి! నేను పాలుపితుక్కున్నానని అడగొచ్చావా? నేమంతగతిలేక ఉన్నా [illegible]

నూలు, నేత మిల్లులు—సీతానగరము. కట్టడము ముగియనుండ నిట్లు ధ్వంసమయినది

ఇళ్లల్లో [illegible] ఉండుకోవటానికి! నాగొడ్డుపోతె ముక్కు [illegible] పోతున్నాయి. [illegible] పొట్లున్నారు. [illegible] [illegible] కట్టేస్తా [illegible] [illegible] చేసేదీ.

[illegible] కొరుకుంటన్న [illegible] [illegible] మాలు పీకుతున్నారు కావాలు [illegible] నాలుక కోసేసింది అన్నది. [illegible] [illegible] తిట్టుకోటం మొదలు పెట్టారు. [illegible] తెచ్చి [illegible] పీకమ్మ వచ్చి కలిసింది. [illegible] పెండ్లాము లోపలినుండి వచ్చి ఉన్న [illegible] కోక ముళ్లకం మొదలు పెట్టింది. నలుగురమ్మల [illegible] శోకంతా మోగిపోతున్నది. ఒకళ్లమాట ఒకళ్లు వినిపించుకోకుండా వాగ్యుద్ధము మొదలు పెట్టారు.

"నీవు దొంగవు, నీవు రండవు, నీవు కజ్జాకోరువు, నీవు ముసలి [illegible] కూడు పెట్టకుండా చంపుతున్నావు. నీవు అది, ఇది" అని నానా కూతలు కూసుకోటం మొదలు పెట్టారు. 'గోకత్తి తీసికెళ్లి పొన్ను పోగొట్టావ్. మా బిందె తీసికొనివెళ్లి నీళ్లు తెచ్చుకుంటున్నావు తేతెమ్మ'ని నాగన్న పెండ్లాము మీదపడి లాక్కోపోయింది. పోట్లాటలో నీళ్లు చిందె పిల్లవాళ్లు కూడా జలకమాడారు. ఇంతలో పొలంనుండి నాగన్న వచ్చి పోట్లాటలో జొరబడ్డాడు. ఇది మాచి రామయ్య, కొడుకు యిద్దరు వచ్చికలబడ్డారు. రామయ్య బాగా బలం కలవాడేమో అందరిని చెదరగొట్టి నాగన్న జుట్టు పుచ్చుకొని ఈడిపచ్చేటట్టు గుంజాడు. ఇంతలో పదిమంది వచ్చి బలవంతాన విడదీసి యిళ్లకు పంపేశారు.

ఇది కలహానికి కారణం; కథంతా ముందే ఉన్నది.

3

మరునాడు నాగన్న ఈడపీకినజుట్టు కాగితంలో చుట్టుకొనివచ్చి మేజిస్ట్రీటుకోర్టులో కేసుదాఖలుచేశాడు. నాగన్న ఆడవాళ్లు 'రామయ్యను గోదావరి స్నానం చేయించి బుర్రగొరిగించి ముంతచేతికిచ్చిస్తా'మని ఇరుగుపొరుగువాళ్లతో అనడం మొదలుపెట్టారు. ఈ చాటు కూతలు రామయ్యను రెచ్చకొట్టాయి.

[illegible] ముసలాడు [illegible] అని తిప్పలుపడ్డాడు. కాని లాభం లేకపోయింది. [illegible] చెప్పాడు. "[illegible] [illegible] లేని [illegible] [illegible] [illegible] ఏమి [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] నుండి [illegible]! ఇది [illegible], రామయ్యా! [illegible], వాళ్లు ఒక [illegible] అన్నారే అనుకో. [illegible] ఈలాగాను ఈలాగని చెప్పాలేదా? క్రోధం పెంచిన కొలది పెరుగుతోంది. ఇంకటితోనైనా [illegible]" అన్నాడు ముసలయ్య.

ముసలాళ్లమాటలు పడుచువాళ్లకు నచ్చవు. రామయ్యకు యిప్పుడు సమాధానపడడం చిన్నతనంగా ఉన్నది. ఇదికాదు ఉపాయమని రామయ్యకూడ కోర్టుకు వెళ్లి యెదురుచార్జి దాఖలుచేశాడు. ఇవి కోర్టులో విచారణ జరుగుతున్నాయి. ఇవి ఇట్లా ఉండగా రామయ్య కొడుకు చేలో గడ్డివాముకొట్లో జొరబడి జనపకట్టలు ఎత్తుకుపోతుంటే గంపల్లోపున్నాయి చూశాడని భార్య చెప్పితే విని నాగన్న మళ్లీ ఛార్జి దాఖలు చేశాడు. ఇంటిదగ్గర రెండిళ్లకు జగడంలేని రోజు లేదు. చుట్టుపక్కల కాపరంచేయడానికి కష్టంగా ఉంది. పెద్దవాళ్లను జూచి పిల్లలుకూడా కొట్టుకోడం తిట్టుకోడం మొదలుపెట్టారు. చెరువొడ్డున, బావి దగ్గర ఎక్కడకలిసినా ఆడవాళ్లు తిట్టుకోవలసిందె. బావిలోనుండి తోడే నీళ్లకంటె నోటినుండి వచ్చె మాటల జోరు ఎక్కువైపోయింది. వినరాని కూతలు కూడా సాగాయి.

రానురాను మాటలు చేతల్లోకి దిగాయి. వాళ్లవి వీళ్లు, వీళ్లవి వాళ్లు కన్ను యేమరితే ఎత్తుకు పోవడం మొదలుపెట్టారు. వారించేవాళ్లు లేకపోవడంచేత, చిన్న పిల్లలుకూడ చేయసాగారు. ఇదివరకు గ్రామపంచాయతీ కోర్టుకు పైలులేదు. వీళ్లతగాదాలకోసం వారం వారం కోర్టు తప్పకుండా పెట్టాల్సివచ్చింది. గ్రామకోర్టుమొదలు జిల్లాకోర్టువరకు వీళ్ల కేసులులేని కోర్టులేదు. ఒక తడవ రామయ్యకు ఒకతడవ నాగన్నకు జరిమానాలు శిక్షలు

పడుతూనే ఉన్నాయి. పగ తీర్చుకోవడానికి ఒకరిమీద ఒకరు [illegible] సంగతాలకి అంతేలేదు. ఇదిమాచి [illegible] కోశ్తేన [illegible] "నాయనలారా! పగ పంతం [illegible] [illegible] మాదుకోండిరా. ఎందుకనా [illegible]" అని [illegible] వాళ్లు [illegible].

౪

[illegible] అయిదారేండ్లు గడిచింది. [illegible] [illegible], [illegible]లోపడి కోసినపనలు ఎత్తుకపోతుంటె నాగన్న [illegible] పట్టుకున్నాడని నలుగురెదుట [illegible] భార్య అన్నది. ఈమాట నాగన్న విన్నాడు. [illegible] నిషాగా [illegible] ఉన్నాడేమో. కోపంపట్టలేక సీతమ్మను క్రిందపడేసి [illegible] తన్నాడు. సీతమ్మ గర్భిణీతో ఉన్నది కూడాను. ఈసంగతి రామయ్య విని 'ఇక సమయం దొరికింది. [illegible] నాగన్నకు ద్వీపాంతరవాసమే' అని చెప్పి సంతోషంతో [illegible] దాఖలుచేశాడు. కాని మేజస్ట్రేటు దెబ్బలు కనిపించలేదని కేసు కొట్టేశాడు. కలెక్టరుకు అపీలు చేస్తే డిస్ట్రిక్టు కలెక్టర్ను విచారించ మన్నాడు. ఇక్కడ కూడా పోతుందేమో అని క్రిందనుండి పైదాకా గుమాస్తా లందరికి కాస్తో కూస్తో తినిపించాడు. మేజస్ట్రేటు విచారించి "కోర్టు ఎదుట బహిరంగంగా నాగన్నను కొరడాతో ఇరువది దెబ్బలు కొట్టవలసినదిగా శిక్ష విధించడమైనది' అని తీర్పు చెప్పాడు. బెంచి గుమాస్తా నాగన్నకు తీర్పుచదివి వినిపించాడు. తీర్పు చదువుతూవుంటే రామయ్య నాగన్న మొఖంవంక చూస్తూ ఉన్నాడు. నాగన్న వివర్ణుడై పోయినాడు. దుఃఖంచేత, సిగ్గుచేత ముఖం గోడపైపు తిప్పుకున్నాడు. శిక్ష చెప్పిన పిమ్మట బోను దిగి బయటకివస్తూ "నన్ను కొట్టిస్తున్నారు. నా ఒళ్లు మండుతుంది. నా ఒంటిమీద మంటలు వాడికి ఎక్కడెక్కడ కనిపిస్తాయి" అన్నాడు నాగన్న.

వెనకనుండి వచ్చుచున్న రామయ్య యీమాటలు విని మేజస్ట్రేటు దగ్గరకువెళ్లి "బాబో! నాకొంప తగలెట్టాలనుకున్నాడు. మీరె రక్షించాలి' అని మొత్తుకున్నాడు.

మేజస్ట్రేటు నాగన్నను పిలిచి "నీవు అలాగన్న మాట నిజమేనా?"

"నేనేమి అన లేదండి మీరు దొరలు. నా [illegible] తప్పేమి లేకపోయినా నన్ను దండిస్తున్నారు. తప్పు చేసినవాడు [illegible] పోతున్నాడు" అని యింకా ఏమేమో చెప్ప [illegible]యినాడు; నోటమాటరాలేదు. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] నాగ [illegible] చూశాడు. ఆమాపు [illegible] అగాధములోనుండి వస్తున్నట్టున్నది. తప్పక [illegible] మేజిస్ట్రేటు [illegible] దడదడ కొట్టుకొన్నాయి. వాడికి కృతనిశ్చయుడయినాడు; వాడికో శిక్షకో యేదో [illegible] తుందనుకున్నాడు.

[illegible] తగ్గిన తర్వాత మేజస్ట్రేటు "ఇదిగో మీరిద్దరూ యిలామాడండి; (నాగన్న పైపుమాచి) నీ ఆప్రకారంగా కడుపుతో ఉన్న ఆడమనిషిని కొట్టడం న్యాయమేనా? పోనీ, ఇప్పటికైనా బుద్ధి తెచ్చుకొ[illegible] మీరిద్దరూ సఖ్యతగా ఉంటె మంచిది. చేసిన తప్పు ఒప్పుకొని రామయ్యను క్షమాపణ కోరితె శిక్షరద్దు చేస్తాను." ఈమాట గుమాస్తా విని "క్రిమినల్ ప్రొసీజర్ కోడ్. 17[illegible] సెక్షన్ ప్రకారం శిక్ష చెప్పిన తర్వాత రద్దుపరచుట[illegible] వీలులే"దని ఆక్షేపణచెప్పి రామయ్యకు కృతజ్ఞత చూపి[illegible] చాడు."

మేజస్ట్రేటు: "నీవు మాట్లాడకు; మానవకృతమ[illegible] యిన అన్ని శాసనములకంటె కరుణాసముద్రుడ[illegible] భగవంతుని ఆజ్ఞలను శిరసావహించవలె" అని చెప్పి రైతు లిద్దరిని సఖ్యపరచవలెనని చాల యత్నించె[illegible] కాని నాగన్న యేమాత్రం లొంగలేదు.

నాగన్న—"యీ భైరోండ్లవచ్చి మనమల నెత్తి ఇప్పు[illegible] యీదురాత్మగుడి మూలాన దెబ్బలశిక్ష పడ్డదిగా! [illegible] వీడ్నా క్షమాపణకోరడం? అయిందేమో అయిన్ది! నా[illegible] శాశ్వతంగా జ్ఞాపకముంచుకుంటాడు." అని నాగ[illegible] బయటకు వచ్చాడు.

౫

రామయ్య ఇంటికి వచ్చేటప్పటికి సూర్యు[illegible] అస్తాద్రి చేరలేదు. ఇంక రెండుమూడు ఘడియల ప్రొ[illegible]న్నది. ఇంటికి వెళ్లాడు. ఎవరూ లేరు. పచ్చిగడ్డి పరక[illegible] పొలానికి వెళ్లిన ఆడవాళ్లు యింకా తిరిగిరాలేదు. కో[illegible] కులుకూడ రాలేదు. గోడకు చేరబడి కూర్చున్నా[illegible]

[illegible] రామయ్య. '[illegible]' అని [illegible] ముసలయ్య [illegible] [illegible] దగ్గతెర తిప్పుకోలేక అస్థ[illegible] [illegible] [illegible] శిక్ష దెబ్బలుచ్చుడు నాగన్న [illegible] [illegible] ముఖాలు [illegible] [illegible] రామయ్యకి [illegible] వచ్చి [illegible] విచారిస్తున్నాడు. మనస్సు [illegible] [illegible] నలుగురిలో ఎంత పరి[illegible] అని విచారమైంది. మనస్సులో [illegible]! [illegible] వచ్చింది యీపాడు పొట్లాట'అని అసహ్యం పుట్టింది. [illegible] ముసలయ్య నెమ్మదిగా దగ్గర మంచం [illegible] [illegible].

ముసలయ్య—శిక్ష [illegible]?

[illegible]: 'ఆ, [illegible] కొరడా దెబ్బలు శిక్షపడ్డది'

ముసలయ్య [illegible] పంకించి,ముక్కుమీద వ్రేలువేసు[illegible] "అహా! అహా! ఎంతపని జరిగింది. నిజంగా దీనివల్ల [illegible] నీవుగాని వాడుకాడు. సరె, వాడుదెబ్బలు [illegible]డు. అందువల్ల నీకు వరిగిందేమయినా ఉన్నదా [illegible]లు పెరగడం తప్పితె?"

రామయ్య: మళ్లీ ఈజన్మంలో యీపని చేస్తాడం[illegible]!

ముస: ఏమిటే! చెయ్యాదంటావు. నీకంటె వాడు [illegible]మిటి?

రామ: ఆడదాన్ని పట్టుకొని చచ్చేటట్టు తంతె, [illegible] ఏం చెయ్యాలి. పైగా ఇప్పుడు కొంప తగలెట్టా[illegible]న్నాడు 'బాబూ! నీవు మహానుభావుడవురా' అని [illegible]పెట్ట మంటావా?

ముసలయ్య ఒక్కవేడి నిట్టూర్పు విడిచి: 'నేను [illegible] [illegible]గిస్తీలు తిరుగుతున్నానుగదా మంచంలోపడి [illegible] [illegible]ది కేంతెలుసునని నీకేనా. ఒరే, రామన్నా [illegible]? [illegible] తప్పులు వాళ్లకు కనుపించవు. [illegible] అన్నీ తప్పులుగానె ఉంటాయి. నీవు వాడికి [illegible]న్యాయం చేశావు. పోనీ,తప్పు వాడిది ఒక్కడిదె [illegible] ఇన్నేళ్లు [illegible]వ్యాజ్యాలు, చాడ్జీలు దెబ్బలాటలు [illegible]పోతాయి? వ్యాజ్యంగాని దెబ్బలాటగాని ఇద్దరి[illegible] [illegible] ఒక్కరితో [illegible] సాగదుగదా? వాడి తప్పులె వెతుకుతుంటావు గాని నీతప్పులు నీవు చూడుకోవుగా, పోనీ,వాడు చెడ్డవాడె అనుకుందాము; నీవు మంచివాడవయితె తగాదా ఎందుకొస్తుంది! వాడి [illegible] [illegible]కిం[illegible]? వాళ్ల జనసకట్టు ఎక్కువయిందని! [illegible] [illegible] [illegible]? [illegible] [illegible] రుద్దుతావా! అసలు నీవడితె చెప్పు. ఉన్నకుళ్లే అక్కడె ఉన్నది. నేను [illegible]ప్రకారంగా చెప్పిన ప్రవర్తించవలె. వాళ్లనాయనా నేను యీలాగె ఉన్నానా? మేము ఏలా ఉన్నాము! ఇరుగుపొరుగు [illegible]న్నాము. వాళ్ల ఇంట్లో ఓయ్యం అయిపోతే వాళ్ల ఆడవాళ్ళు వచ్చి "బాబాయి మా ఇంట్లో ఓయ్యం అయిపోయినాయి' అంటె 'అమ్మాయి మూలబానలో ఉన్నాయి తీసికో కావలసినవి' అనేవాడిని. వాళ్ల పసువుల దగ్గర ఎవరు లేక పోతే 'ఒరె రాముడూ వాళ్ల పసువులుకూడ మాస్తూ ఉండరా' అని చెప్పేవాడిని. నా కేమైనాఅక్కరపడితె 'సుబ్బన్నా అది కావాలంటె 'అన్నా తీసికో' మని అతను చెప్పేవాడు. అదిగో, అటూమారోజులు గడిచినాయి. ఇందాక వాళ్లెవరో చెప్పుకుంటున్నారులే; అదేదో దేశంలో ఎవళ్లెవళ్లో తలకాయలు బద్దలు కొట్టుకున్నారట. ఆదెబ్బలాట కంటె [illegible] హీనంగాఉంది మీది. ఇదేంబ్రతుకో? ఛీ,ఛీ,ఇంతపాపం ఎప్పుడూలేదు. మగవాడివి,ఇంటి యజమానివి;దీనికంతకుజవాబుదారినీదె. ఇంట్లో ఆడవాళ్లకు పిల్లలకు ఏం నేర్పుతున్నావు? కాట్లాటలు, పోట్లాటలు. మొన్న నీ కొడుకు సీరడు శపథంపట్టి మరీ తిట్టుతున్నాడు నాగన్న [illegible]న్ని. వాళ్ల అమ్మ కొడుకు ప్రయోజకత్వం చూచి నవ్వుతోంది. ఇదంతా బాగా ఉందా? దీనికి ఎవరు జవాబు చెప్పాలి. పాపం పుణ్యం యేం విచారించుకో అక్కరలే! అంతాసవ్యంగానె ఉన్నదనుకుంటున్నావా? నీవు ఒకటి తిట్టే నేను రెండు తిట్టడం; నీవు ఒకటి కొట్టితే నేను రెండు కొట్టడం ఇంతె నా జరిగేది? ఏంరా అబ్బాయి? గాంధిమాత్ముడు ఏం చెప్పాడు?మీరంతా రోడ్డుమీదకి లాత్తికెళ్లి మరీ చూచారుగా. మాత్ముడిబోధ బడిపింతులు వినిపిస్తుంటె నేను యిన్నాను. ఆయన దేవుడె. 'మీలోమీరు దెబ్బలాడుకోకండి. కోర్టులకెక్కొద్దు. ఒకేళ ఒకడు నోరుజారి ఒక మాటన్నా రెండోవోడు వెనక్కి తగ్గితె వాళ్లో వాడె సిగ్గడి తలకాయ వంచుకుంటాడు. మళ్లీ అంటె రోసమెక్కుతుంది.

[illegible] ఉన్నాయి. వగ [illegible] నికి [illegible] గాలికి అంతేలేదు. [illegible] రామయ్య "[illegible]! వగ [illegible] [illegible] మంచి [illegible] వుందే [illegible] నువ్వు [illegible] వాళ్ళ [illegible].

౨.

[illegible] అయినా తెల్లా గడిచింది. [illegible] నెల్లాళ్ళో, దెమ్మదేలోవడి కోసిన పనులు [illegible] అని వలుకొదుం [illegible] రామయ్య [illegible] పెరిక్కొయుండు బొంగం [illegible] దా? అపంతా ఎందుకు? ఈకొట్టలకు [illegible] లేకపోయాడు. రామన్నను బంట్లను, [illegible] [illegible] అయిందా? నీకొడుకులు మాడు ఎండిలో ఎంత [illegible] యినారో? ఏదో ఇంత ఉంది [illegible] అని [illegible] నన్ను గిల్లుతున్న దిగదా? ఎందుకేతే? [illegible] దాని మొఖం [illegible] చూస్తేనా? వాళ్ళపై తెలుస్తుంటే నా! [illegible] కొచ్చిన ఓట్లులంటె వాళ్ళను [illegible] [illegible] కొని ఉన్న [illegible] నేల [illegible] యి, నిన్ను పట్టినదయ్యం నిన్ను కొట్టలకు [illegible]? తరుణంలో దున్నకం నాటకం అంటూ ఉంటేనా పండ [illegible]; లేకపోతే ఆభూదేవి మాత్రం యేం యిస్తుంది. ఈ సంవత్సరం బావినను వరి యేమాత్రం అయింది? నువ్వు [illegible] [illegible] ఉన్నావు? పుబ్బలో [illegible] [illegible] యేమవుతుంది. ఆ స్తీమట్టు తిరిగినకొద్దీ [illegible] [illegible] బరువు పెరుగుతున్నది నీవు గణించే లాభంయిదేగా? [illegible] తూనో [illegible] తూనో ఇంకా బ్రతికి ఉన్నాను కాబట్టి [illegible] లేక చెప్పుతున్నా. నాయనా! [illegible] [illegible] నీవు చూసుకో. పిల్లలూ నీవు కొంచెము [illegible] పడితే [illegible] గింజలు [illegible] తాయి. సుఖపడవచ్చు. [illegible] ఏమన్నా అంటె వాళ్ళకర్మం వాళ్ళే అనుభవిస్తారు. అన్ని కనిపెట్టేవాడు భగవంతుడే ఉన్నాడు. నీసంగతి నీవు చూచుకుంటివా బాగుపడతావు."

రామయ్య పుక్కిన పేనులా [illegible] న్నాడు.

[illegible]

"[illegible]! పెద్దవాడ్ని చెప్పుతున్నాను. రేపు [illegible] వ్యాజ్యాలన్నీ రద్దుపరచుకొనిరా! ఎల్లుండి [illegible]

"నేనేమి అనలేదండి మీరు దొరలు. నా [illegible] ఏమీ లేకపోయినా నన్ను దండిస్తున్నారు. [illegible] [illegible] యిప్పుడు [illegible] తున్నాడు" అని యింక ఏమీ [illegible] యినాడు; [illegible] [illegible] కంపించింది. ఒక్కసారి [illegible] [illegible] దృష్టిని [illegible] చూచాడు. ఆవాక్కు [illegible] [illegible] లోనుండి వస్తున్నట్టున్నది. ఆ [illegible] గుండెలు వదవద కొట్టుకొన్నాయి. [illegible] [illegible] యమవయినాడు; నాలికో [illegible] యేదో [illegible] [illegible] తున్నాడు.

[illegible] తర్వాత మేజస్త్రీ "ఇదిగో [illegible]

"రామయ్యా! ఇప్పుడేవెళ్ళు. మళ్ళీ రేపుమాపవద్దు. శుభస్య శీఘ్రం అన్నారు. ముదిరిపోయినాక విచారిం [illegible] యేంలాభం?"

ఇంకేమేమో చెప్పబోతుంటె గలగలలాడుకుం [illegible] ఆడవాళ్ళు ఇంట్లోకి వచ్చారు. ఇరవై దెబ్బలు శిక్షప [illegible] నాగన్న కొంప ముట్టిస్తా నన్నాడని అన్ని సంగ [illegible] వాళ్ళకప్పుడే తెలిశాయి. చేలో గడ్డి కోసుకుంటూ [illegible] కొనివచ్చె ఇంటికివచ్చారు ఆడవాళ్ళు. మేస్త్రీ [illegible] అన్యాయం చేశాడని నాగన్న మళ్ళీ బకీపంతుల [illegible] కొత్తల్లో [illegible] పెట్టి పనమీద [illegible] పెద్ద [illegible] దగ్గర దాఖలుచేసి యీతడవ [illegible] ముచేస్తామని నాగన్న కోపలు అంటున్నడు [illegible] ను. దీనితో మరల రామయ్యబట్లు మండిపోయింది. [illegible] బుట్ట దాఖలు అయింది.

౩

పాటుపడె సంసారికి ఎప్పుడు పనే ఉంటుంది. [illegible] వాళ్ళతో మాట్లాడకుండానే పశువులను, [illegible] గరి [illegible] చూచుకుంటానికి రామయ్య దొడ్లోకి వెళ్ళాడు. ఇం [illegible] ప్రొద్దుపోకిందె. అంత చీకటిచీకటిగా ఉంది. మ [illegible] ఉన్న మనిషి స్పష్టంగా కనిపించదంతే. [illegible] [illegible] వాళ్ళంతా తిరిగి వస్తున్నారు. మొక్కజొన్న దుక్కి [illegible] కొడుకులు నాగళ్ళు బుజానపెట్టుకొని దావా [illegible] మెడతాళ్ళు తీసికొనివస్తున్నారు. పశువుల [illegible] [illegible] చూచుకొని తిరిగివచ్చి వాళ్ళను కలుసుకొని [illegible]

రామయ్య '[illegible]' అని వచ్చరుండం [illegible] ముసలయ్య [illegible] తర అప్పుడేలే [illegible] పడుతున్నాడు. [illegible] లోకి [illegible] వచ్చేటప్పటికి [illegible] [illegible] తిరిగిన పృథ్వీం రామయ్యకు [illegible] [illegible] వచ్చి [illegible] లల విచారించుకున్నాడు. [illegible] [illegible] సంసారి వలువల్లో [illegible] ధనము [illegible] అని విచారమైంది. మనస్సులో [illegible]! ఎందుకు పెట్టిందియీపాడు పోట్లాట'అని అనుకోవటం ప్రారంభించ. [illegible] ముసలయ్య నెమ్మదిగా [illegible] అనుకొని [illegible] న్నాడు.

[illegible] [illegible] ల్లోకి వెళ్ళాడు.

[illegible] కోడెలు రాటను [illegible] [illegible] న్నది. పెద్దకొడుకు [illegible] వేసుకున్నాడు. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ముసలయ్య తాను చిన్నప్పుడు [illegible] [illegible] 'రామరామ' [illegible] [illegible] [illegible] లాని కళ్ళి పడుకొని [illegible] [illegible] న్నాడు. అంతె ఎవరిపని వాళ్ళు [illegible] [illegible] న్నారు. అంతా నిశ్శబ్దంగా ప్రశాంతంగా, [illegible] కాని ప్రక్కపోరు మాత్రం [illegible] [illegible].

రా [illegible] [illegible] [illegible] వచ్చి [illegible] పెట్టారు; [illegible] [illegible] [illegible] ఉంద [illegible] [illegible] పెట్టా [illegible] [illegible] న్నాడు; ఏం తోచదే. [illegible] నాగన్నమాటలు [illegible] [illegible] న్నాయి. [illegible] అన్నముక్కలా, [illegible] నన్న మాటలు [illegible]

[illegible] అన్నంతిని [illegible], దుప్పటి తీసికొని చెప్పులు తొడుక్కొని బయటికి వెళ్ళా [illegible]. పెద్దకొడుకు [illegible] ఊరిబయట [illegible] యినాడు. ఇంతలో రామయ్య [illegible] పంప్రదాయని [illegible]. బయటకంతా [illegible] [illegible] గాని [illegible] నవ్వుకో [illegible] గా. [illegible] దెబ్బలాటే [illegible] [illegible] తగాదా [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ఎక్కించి [illegible]? [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] నేను [illegible] ప్రకారం [illegible]. వాళ్ళనాయనా నేను యిలాగ ఉన్నానా? నేను ఏం ఉన్నాము! [illegible] [illegible] న్నాము. వాళ్ళ ఇంట్లో ఓయ్యం [illegible] మజ్జిగకు రాలేదు. "నా ఒంటిమీద వంటలు వాడికి [illegible] అప్పుడు కని పిస్తాయి" అని నాగన్న అన్నమాటలు జ్ఞాపకానికి వచ్చి గుండెలు తటతట కొట్టుకోటం మొదలుపెట్టాయి. 'వాడు ఇప్పుడు యేంచేసినా చేయగలవాడే' అనుకున్నాడు రామయ్య; ఈచీకట్లో ఏంకొంపముంచుతుందో అనుకున్నాడు. అన్ని గలగల ఎండి ఉన్నాయి. 'జుయ్' మని గాలి వీస్తున్నది. "తామపామపగ [illegible]. ఏవైపునుండి యేం ముట్టిస్తాడో' అని పిరికాపడ్డాడు రామయ్య. 'కాచిఉండి సమయంలో పట్టుకుంటెగాని [illegible] చిక్కడు' అని లోలోపల ఏవేవో తలపోస్తూ 'అయినా ఒక పర్యాయం చుట్టూతిరిగివద్దా'మని మాలతిరిగి పైవాకమాచాడు. పైవాలను ఎవరో అట్లా [illegible] కనిపించింది. దవ్వున నిలబడి తదేకధ్యానంతో ఏమైనా చప్పుడు వినబడుతుందేమో అని వింటూ చూస్తూ ఉన్నాడు. చీకట్లో మొదట కళ్ళు కనిపించలె. మాడంగా [illegible] పశువుల చావిడి మీదు కొన్ని కొన్ని పెద్దవస్తువులు కనిపించాయి. గాలి [illegible] అంతా నిశ్శబ్దంగాఉన్నది. మనిషిఎవరు కని [illegible] లేదు. అయినా [illegible] ముందుకు నడి చాడు. అడుగుల్లో అడుగువేసుకుంటూ [illegible] ప్రక్కనె వెళ్ళాడు. ఇంతలో సావడికి అవతలప్రక్కను [illegible] గా ఏదో [illegible] మెరిసింది. రామయ్య గుండె ఝల్లు మన్నది. నిలబడిపోయినాడు. దృష్టినిగడ్చి చూచాడు. చేతిలోగడ్డిమట్ట తలగుడ్డ మనిషి కనిపించాడు. గుండె దిక్కబట్టి తడబడుతున్న కాళ్ళు నిలతొక్కుకొని చూస్తు న్నాడు. ఇంతలో మారుఅంటుకొని మంట పైకి పాకు తున్నది. ఆవెల్తుర్లో నాగన్నను సరిగా పోల్చుకున్నాడు.

'కొడుకు చిక్కేట్టుందిగానె చిక్కాపోరా' అని పరుగెత్తి పట్టుకోపోయినాడు. ఇంటిలో నాగన్న గండ్రేసి పడు నెత్తాడు. "కొంగ, దొంగ పట్టుకోవడానికి కేక పెట్టావెందు ప్పా". చేతికందినంత యెగిరి కొట్టాడు. కాని ఎవరూ తప్పించుకుని ఒకరు వాగన్న. కాని లేక పడబడ్డారు. నాగన్న ఇంటిలో దొంగపనివాగా రామయ్య పట్టుకోబోయినాడు. నాగన్న క్రొక్కాటన్న బండిచేసుకొని పుచ్చుకొని యీడ్చి ఒక దెబ్బ రామయ్యను కొట్టాడు. ఆదెబ్బకు రామయ్యతల దిమ్మెక్కి క్రింద పడ్డాడు.

౭

రామయ్యకు తెలివవచ్చి లేచేటప్పటికి వీధిఅంతా వ్యాపగలువలె వెలిగిపోతున్నది. వెనక పశువుల పాక, చుట్టుపక్కల భగభగమండుతున్నాయి. మంటలు ఆకాశానికి ఎగిరి ఇంటిమీదవచ్చి పడుతున్నాయి. గాలి జంయ్ మని వీస్తున్నది "ఇదేమి మంటలురో బాబో, మాను పీకి నలిపేస్తే పోయ్యేదిరో" అని నెత్తి బాదుకుంటూ శోకాలు పెట్టి యేడవడం మొదలుపెట్టాడు. గొంతుపూడిపోయింది. గుక్కతెండు ఒప్పగించి చూస్తూఉన్నాడు. లేవబోతే కాళ్లు తడబడ్డాయి. ఎట్లాగో తిప్పలుపడి లేచాడు. ఇంటి దగ్గరకు వెళ్లాడు. చాలాజనం చేరారు. మంటలు ఎవర్ని దగ్గరకు చేరనివ్వడంలేదు. చేసేది ఏం కనిపించక 'రామ రామ' అంటూ ఆర్తాలాపం చేస్తున్నారు. గాలివక్కసై పోయింది. చుట్టుపట్ల ఇండ్లలోని వారంపరు పశువులను విడిపించి ఇండ్లలోని సామాను బయటవేసుకుంటున్నారు. ఇంతలో సుడిగాలి తిరిగింది. నాగన్న ఇల్లుకూడ అంటుకున్నది. యెదటవున్న ఇళ్లుకూడ ముట్టుకున్నాయి. ఎవరి శక్తికి మించిపోయింది. దేవుడిమీద భారంవేసి లబోలబోమని ఏడుస్తూ నిలబడ్డారు. రామయ్యఇంట్లో మనుష్యులు కట్టుబట్టలతో బయటపడ్డారు. పశువులు,కోళ్లు, ధాన్యం నాగళ్లు, చెంబు తప్పాల, పెట్టిబేడ అన్ని అగ్నిహోత్రు నికర్పణమైనాయి. ముసలాన్ని ఎట్లాగో ప్రాణంతో పైటికిలాగారు. నాగన్న తనదాకా రాదనుకొన్నాడు. తీరావచ్చేటప్పటికి పశువులు కొంతసామానుతో తప్పించుకొని బయటపడ్డాడు.

రాత్రిఅంతా రావణాసురిడి కాష్టంలాగ తగల... తూనే ఉన్నది. "నాకు నిప్పుకి నలిపిస్తే పోయ్యేదో" అని మొత్తుకుంటూనే ఉన్నాడు రామయ్య. ఆమర్నాడు ... ఏమిచేసేబోతే ... మాలిం ... బోయి నిప్పులో పడ్డాడు. ఆపవాళ్లు "వద్దో" అని ... పట్టుకొని ఏడుస్తున్నారు. కొడుకులు ... బయటికి లాగారు. బొబ్బలు, కాళ్లు కొంచెం కాలాయి. కాని రామయ్యకు ఏమి తెలియలె. దుఃఖంలో స్పృ... తప్పిపోయింది.

౮

మలునాడుదయాన గ్రామపెద్ద లక్ష్మయ... కొడుకొచ్చి "రామయ్యబావాయి, మీనాన్న కల్లు తె...స్తున్నాడు; నిన్నొకసారి రావాలి రమ్మన్నాడు" ... చెప్పాడు.

రామయ్య మతిపోయింది. తండ్రిమాటే జ్ఞాప... లేదు.

"ఎవర్రా రమ్మనేది?" అని మరల అడిగాడు.

'మీఅయ్య నిన్ను రమ్మంటున్నాడు. ప్రాణ... పోయ్యేట్టున్నది. నాతో రా మాపాకలో ఉన్నాడ...' అని రెక్కపట్టుకొని తీసికెళ్లాడు.

ముసలయ్యను ఇంటిలోనుండి బయటకు తె...టప్పుడు కాలుతున్న వాసముక్క మీదపడి ఒళ్లుకూ... కాలింది. ఆచుట్టుపక్కల ముసలయ్యను పడుకో... డానికి చోటులేక పడమటివీధిలో ఉన్న గ్రామ... లక్ష్మయ్యయింటికి తీసికొనివెళ్లి దొడ్డోపాకలో పడు... పెట్టారు. రామయ్య వెళ్లేటప్పటికి లక్ష్మయ్యభార్య ... రిద్దరు పిల్లలుమాత్రమె ముసలయ్య దగ్గర ఉన్నా...

అప్పటికె ముసలయ్యను క్రింద పెట్టారు. ... ప్రాణం పోలేదు. కొంచెం తెలివిఉన్నది. లక్ష్మ... భార్య నీకొడుకు వచ్చాడని చెప్పింది. అతను దగ్గ... రమ్మని సంజ్ఞచేశాడు. రామయ్య దగ్గరకు వెళ్లాడు.

"నేనేంచెప్పాను రామయ్యా ఊరంతా ... పెట్టింది ఎవరు?" అని హీనస్వరంతో నెమ్మదిగా ... కాడు ముసలయ్య.

"... నేను ... చేస్తుండగా ... ... మాట్లో ... ... చేసింది."

"... ! ... ప్రాణ... ... ...?"

రామయ్య ... ... న్నాడు.

"నేను ... చేస్తున్నాను. దేవునియెదుట తప్పు ... ఒప్పుకున్నావు. ... నీవు" అని ముసలయ్య ... ... అన్నప్పుడు ... రామయ్య ... పోయినాడు. అప్పటినుండే రామయ్యకు కొంచెము ... వచ్చింది. తాను ఉన్న ... స్థితి గ్రహించాడు. ... తండ్రిమీద పడ్డాడు. 'తప్పంతా నాదే. ... నీయింటి గ్రామం చేశాను. ఇక నాకు ప్రాయ... ... తండ్రికాళ్లు పట్టుకున్నాడు.

రామయ్య యిప్పటికైన సత్యం గ్రహించాడు ... మరణావస్థలో ఉన్నను "జయరామా, జయ..." అని భగవంతునికి ధన్యవాదములర్పించాడు ముస... రామునివైపు చూచి 'ఒరే! రామన్నా! నా...!" అని పిలిచాడు.

'ఏమి నాన్నా' అని దుఃఖంతో పలికాడు ...

"ఇపుడు నీవు చేయ్యాల్సిందేమిటి?"

"నాకు యీజీవితం ఎట్లాగడపాలో తెలియకుండ...

ముసలయ్య కొంచెము కన్నులువూసి ప్రాణం ... కళ్లుతెరచి "నీకేం భయంలేదు. భగవంతు... విడుచుకుంటె అన్ని వాడె చక్కపెడ్తాడు." ...ంచెరాగి "నేచెప్పేది విను. నిప్పెవరుపెట్టారో ... ఇతరుల తప్పులను మనం క్షమించితె మనతప్పు... భగవంతుడు క్షమిస్తాడు." అని హితోపదేశంచేస్తూ చేతులుజోడ్చి భగవన్నామస్మరణం చేస్తూ ప్రాణములు విడిచాడు.

౯

రామయ్య నాగన్నతో ఎవరితోను ఏం చెప్ప లేదు. నిప్పు ఎవరుపెట్టిందో ఎవరికి తెలియదు.

రామయ్య క్షేమం సహితం అగ్ని హోత్రునికి ఆహుతి అయిపోయింది. తాను నిప్పుపెట్టడం చూచి కూడా రామయ్య ఊరుకోవడంచూస్తే నాగన్నకు ఆశ్చర్యంగా ఉంది. "ఏంవచ్చి పడుతుందో, ఇన్ని కొంపలు తగలబడ్డాయి." అని గుండెలలోపల అగ్నినికిపేదుపేదుమంటున్నది. నాటినుండి రామయ్యవాస్తరే మారిపోయింది. నాగన్నకూడ క్రోధం మానివేశాడు. ఇద్దరు మరల ఎప్పుడు పోట్లాడలేదు. పెదగవాళ్లను చూచి ఆడవాళ్లు పిల్లలుకూడ పోట్లాటలు మానుకొన్నారు. పిల్లలు ఒకరి యిళ్లకు ఒకరువచ్చి ఆడుకోవడం మొదలుపెట్టారు. ఇళ్లు కట్టుకొనేటంతవరకు ఇద్దరు ఒక్కఇంట్లోనే కాపురమున్నారు. పరోక్షంగా ఇద్దరు మాట్లాడుతూనే ఉన్నారు. ఇంతలో శ్రీరామనవమి వచ్చింది. ఆనాడు రామయ్య నాగన్నను "ఒరే నాగన్నా" అనిపిలిచి పశ్చాత్తాపహృదయంతో 'మనను శనేశ్వరుడుపట్టాడు. ఏడేండ్లు యేడిపించాడు. అయిందేమో అయింది. ఇకనుండి మీ అయ్య, మాఅయ్య ఏలావున్నారో ఆలాఉండాలి మనం. ఇవ్వాళ మీరందరు మాయింటికి భోజనానికి రావాలి.' అని పిలిచాడు. నాగన్న శరీరం దుఃఖభారముచే కుంగిపోయింది. నోట మాటరాలేదు. ఆదృశ్యం చూచి రామయ్య కళ్లవెంబడి నీళ్లుకార్చాడు. దుఃఖభరమైన హృదయాల్లోనుండి పొంగిపొరలి కన్నుగవ కెలకులనుండి బాష్పవారి ఏకమై ప్రవహించింది.

ఇళ్లు కట్టుకుండేటప్పుడుకూడా యిద్దరు కలిసి పరస్పరం సహాయముచేసుకొంటూ కట్టుకొన్నారు.

భీష్మునివలె మరణశయ్యనుండి తండ్రిచేసిన ఉపదేశం రామయ్యజీవితంలో మూర్తీభవించింది. అప్పటి నుండి రామయ్య కాపురం భూతలస్వర్గమైంది.